ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 5
1935
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

5-ий рік видання.

ЗМІСТ

5 (50)-ого числа за травень 1935 р.:

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті. Речинець для вплачування передплати на 1935. рік минає 15. квітня 1935.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.

ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1·80 зол., подвійне 2·50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 94-56. ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

БОРИС ЛИСЯНСЬКИЙ.

ВЕСНІ.

Ні, не хочу я слухать твоїх шепотінь,
О, лукава спокуснице — весно,
Чути в серці не хочу солодких тремтінь, —
Доки нарід мій знов не воскресне.

Доки сонце живе не розтопить льоди́,
Що скували цілу Україну,
Що привели її до страждань, до біди,
Що наш рай обернули в руїну.

Ні, не хочу я слухать весняних пісень,
Доки тьмою життя все укрито,
Доки волі-ясни́й не зайнявся ще день,
Доки душу народнюю вбито.

І коли вже не буде страждань та нужди́, —
Тоді вірно, і щиро, і чесно
Покохаю тебе я навік, назавжди́,
Чарівнице могутняя, весно!

На Великдень, 28. IV. 1935.

ОКСАНА ПЕЧЕНІГ.

*
* *

Вікном мені доніс
сьогодні темний ліс
пах гілля й моху.
Майнуло вогким льохом,
ночами нетопирів.
Чоло помажте миром! —
Боюсь, темнот боюсь,
північний кут хрищу,
сама хрищуся трічи,
палю воскові свічи.
Направду — шелест, стук,
ста крил, ста ніг, ста рук.
Хто, хто, про Бога, хто там?
покрита зимним потом
присягну зсохшим ротом,
присягну я Ізидою і Тотом.

ДМИТРО ФАЛЬКІВСЬКИЙ*) (Зі збірки: На пожарищі 1928.).

* * *

Зійшлись обоє на багнетах:
Старий — старий і молодий;
В одного: — Сину! — з-під кашкета...
В другого: — Батьку, одійди!..

Зійшлись і стали на хвилину,
Схрестили погляди на мить, —
Кашкет мовчить і жде на сина,
А син осикою тремтить.

На перекошені обличчя —
Не біль, не втома — дикий сказ:
— Хоч би вже швидше!.. Хоч би швидше!..
Хоч би за раз!..

І довго ждали б два багнети,
(В очах кривавий перелив)
Та хтось іззаду з кулемета
Обох скосив... 1927.

---

* * *

Десь за стіною вітер стеле
Та все мені: — шу-шу!... шу-шу!..
А я ніяк, ой леле!
Своїх думок не придушу́.

Майне одна — неначе крига,
А друга — ніби водограй,
І от — життя, мов книга:
Бери й читай.

Хай сторінки мої нерівні
Й незграбно зверстані рядки,
Бо в книгу дні мої мандрівні
Життя вписало од руки.

І от тепер перегортаю,
Перебираю кожну мить:
Іще й не жив, а добре знаю
Це слово: — жить...

. . . .

Десь за стіною вітер стеле
Та все мені: шу-шу!.. шу-шу!..
І я колись, ой леле!
Рядок останній допишу́... 1927.

---

*) Придніпрянський поет, походженням з Полісся, недавно розстріляний більшовиками.

М. ЗЕРОВ*) (Зі збірки: Камена, 1924.)

ТЯГАР РОБОЧИХ ЛІТ...

Тягар робочих літ наліг мені на плечі.
Стих безтурботний сміх і споважніли речі.
І голос чую я настирливо — шорсткий:
Лукавий наймите! А де ж доробок твій,
Де плід твоїх трудів і творчости твоєї?
Чи ж добре ти робив над чорною ріллею?
Чи встигнеш, поки день, скінчить свої жнива?
Як гірко слухати оті терпкі слова.
І як не заздрить вам і молодості вашій —
Цій сповненій вина і ненадпитій чаші,
Цій гострій свіжості перéдсвітних годин,
Цій смужечці зорі над білим сном долин!

КНЯЗЬ ІГОР.

Князь Ігор очі до зеніту звів
І бачить: сонце під покровом тьмяним...
О, земле рідна! ти — за шоломянем,
І горе чорний накликає Див.

Та не вважає князь на віщий спів:
„Нум, русичі, славетні дні спомянем,
Покажем шлях кощеям препоганим
До Лукуморя голих берегів!“

А любо Дону шоломом зачерпти!..
Одважний князю, ти не знаєш смерти:
Круг тебе гуслі задзвенять, тебе

Від забуття врятують і полону.
В стременах став, зорить. А кінь гребе
І ловить ніздрями далеку вогкість Дону.

РОМАН ДУРБАК.

ПРИ ГРОБІ ДРУГА.

Замісць цвітів на могилу
Богдана Білинського.

Сімнадцять юних літ він, літ веселих, мав
І смагле чоло гордо сонцю наставляв на спеку,
Сміявся із завдач математичних, чхав на греку, —
Йому це все було за легке для ума.

*) Придніпрянський поет неоклясик (побіч М. Рильського і П. Филиповича), майстерний перекладчик римських поетів, одночасно історик літератури і критик.

Вкохався у твердий з життям мозольним змаг,
Та нагло впав у темний гріб, як із верхів смерека —
І дату смерти записали в метрикальну теку:
Помер. Та ввесь не вмер, бо часто сниться в снах.

Ти, друже, вмер. А я життям стрімким йду далі
І ловлю серцем горя крик, гіркі печалі
І вісті навкруги, що ллється брата кров...

І вірю: в царстві чистих душ тобі є добре, —
То на землі лише гадюки, змії, кобри
Живуть і злобою затроюють любов.

Львів, 1.II. 1934.

Лячерда Медина Челі.

Гадарин.

— І сиклями храмовими, посвятними сиклями єрусалимського храму звеліли римляни заплатити данину! — Абамелек з невимовним обуренням підніс руку до неба.

Сефатія й Незіях заслонили собі обличчя. А старий Гасоферет набрав пороху з землі й посипав на свою голову, на знак суму.

Довга мовчанка запанувала на раді старійшин гадаринських. Лише здалеку, від озера долітали звуки майстерної пастушої сопілки, перетяті сміхом єгипетських голубів, що обсипали цілу браму маленького, але багатого містечка.

Природа відпочивала в радості й безжурному спокою. Але раді старійшин, яка засідала біля міської брами, видавалось, що наступають останні дні світу. Що таке доля Содому й Гоморри в порівнянні з лихом, яке впало на їхнє богобоязливе місто?! Дійшов до них наказ від ненависної римської влади про нову данину з кмину та рідких трав, які мусять купувати жиди перед святом Пасхи. Аж до Єрусалиму виправляли старійшини Абемелека, — чоловіка бувалого в бувальцях, який ще й тому міг найліпше розвідатись про все, що сам колись був домоправцем у старшого митника в Єрихоні. Та сумні справи приніс сьогодні Абемелек. Навіть і єрусалимський храм не міг викрутитись від цієї халепи. А що первосвященики вимовлялися браком готівки, то римляни взяли данину самовільно:

— храмовими сиклями!...

— Останні настають часи! Це я вам кажу: останні! — безрадно бідкався Газабаїл, багатий торговець щетиною. — Ох, Боже Авраама, Ісаака та Яакаба...

— Не поможуть нарікання та зойки, — зірвався з місця молодший за всіх, орлоносий Пєсах. — Повстання!... Ось єдина рада... Потрібуємо знов Ієгуди Макабея!...

Та його палкий вигук згас у пригнобленому мовчанні старих.

— О, Ельогім! Чи ж таки ніколи не прийде Месія?! Чи ж очі синів наших і синів синів наших так і замкнуться в пітьмі неволі?! — зідхнув, завівши виблідлі очі, старий Гасоферет.

— Ох, Месія! Месія! — захитав головою Сефатія. — Так давно обіцюють його нам, що й тяжко вже вірити в правду цієї обіцянки...

— Не говори хули, у гріху народжений! — насварив його священик Уза. — Що ти можеш знати про святі таємниці? Хіба ж не чув поголосок, що Месія вже в нашій землі? — Уза надхнено підніс очі до неба: — Ось чую... вже кроки його лунають біля нас... Надходить щастя людства і наше!...

— В Єрусалимі пареказують люди, що вже є аж двох Месій, — махнув рукою Абемелек. — Один ніби христить водою на пустині, а другий ходить по містах і селах, розмножує хліби з нічого й годує голоту. Є чутка, що саме цей іде в наш бік.

— На пустині... водою! — усміхнувся Песах. — Це ж треба розуміти, як символ: мовляв, тоді прийде Месія, як у пустині буде вода, а хліб родитиме з нічого, з самого бажання.

— Хто знає, — зауважив Незіях. — Хто знає, може з тих двох, один є справжній Месія.

— Так... Та ж як його пізнати? Та ж хто нам це скаже?

— А на що існуємо ми, священики? — обізвався Уза. — Хіба не пізнаємо ми з першого слова уст його? Хіба не вгадаємо ми з першого вчинку, що зробить благословенна правиця його?!

Незіях поставив дашком руку над очима й мовчки вказав на хмарку куряви, що знялася на шляху від моря. Далека ще, прозолочена вечірнім сонцем, здавалося, несе вона якусь легку, променисту звістку радости. Кілька старійшин підвелись з місць. Чи не кочовники? А може римські вояки, най би розсілась під ними земля й поглинула б їх з уздром!

За хвильку до брами наближались в повному бігу пастухи. Вони бігли з останніх сил, вимахували руками й несамовито кричали. Та ж пси, що неслись за ними, зіритованим гавканням заглушали людські голоси.

— Так і є: кочовники!... Грабіж!... — Упало серце в Узи. Він бо мав найбільші на всі околиці свинячі стада.

А тим часом Базлут, старший пастух його худоби, вже лежав у поросі, біля ніг свого пана.

— Нічим не завинили ми, пане ясний! Нічим — корчився на землі Базлут. — Дияволи увійшли у свиней... Сам Бельзебуб з дітьми і з внуками своїми!

— І... і... і що ж свині? — затрусився Уза.

— Всі, всі до одної, повних дві тисячі кинулись зі скелі в море!... Дві тисячі свиней. Та, які! Вже ось-ось на заріз... О, Ельогім! На землі не було ще такого нещастя від всесвітнього потопу!

Голосив Базлут, бючи чолом в утоптану землю майдану, голосили, як на похороні батьків, всі його помічники й підпаски. Вили пастуші пси.

Але в браму вбігали все нові й нові, не Узові вже, пастухи. Вони кидались навколюшки перед старійшинами й кричали, що було сил. В тих вигуках можна було вловити окремі слова:

— Забороніть! Рятуйте! Він понищить і всі наші свині! Всі свині гадаринські загинуть!.. О, горе нам, горе!..

Всі свині гадаринські? Всі свині?..

Все населення міста, що збіглось до брами, було без себе. Всі свині? Та це ж увесь добробут і все майно міста, що панує над неродючими просторами. З давніх давен гадаринці плекали свиней та постачали їх грекам-свиножерам і тим невірним здирщикам римлянам.

Уза відчув, як в його роті раптом стало цілком сухо. Язик наростав, мов розмочена водою „єрихонська троянда". Але він зробив зусилля й крикнув, як міг:

— Тихо. Най р-р-осповідають, я-як все те с-с-талось, й штовхнув ногою голову раба-свинопаса, що все ще лежав ниць у поросі.

— Ох, світлий наш паночку... Від ранку самого, від ранку вже видко було, що цей день не принесе нічого доброго... Ще на світ не благословлялось, як притисся до нас Шемай, біснуватий, що живе в гробовищах, той, що має в собі стонадцять бісів. Звідкіль узявся він на нашу бідну голову й почав гасати біля нашого гурту та пирять у свиней камінням...

— Що ж: нема у вас псів? Чи не знайшлось каміння на пращі?

— Ой, світлий паночку наш. Все є, та ж Шемай то був... Легіон бісів у ньому! Хто ж проти нього вистане?! І пси бояться, ховаються, виють...

Він, Базлут, вже звелів був усе стадо свиняче перегнати на інше місце, далі від напасти, та ж не вчинив це відразу, а коли погнались за свиньми підпаски, аж — гульк! — О, лихо: йде той Пророк Галілейський, кілька учнів з ним і сила силенная люду.

— А що ж, як правду гомонять люди, що він і біснуватих сціляє? То ж може й Шемай побіжить за ним і нас залишить у спокою, помислив я. — І, справді, як лиш углядів Пророка Шемай, так і помчав до нього. Прибіг, вклонився та як не закричить...

Все більше темніло обличчя Узове. Від охів, зідхання та спочуття вірних ще дужче зростала в серці досада... А він же думав, що й справді може бути Месія... Що руйнує добробут цілого міста за ради одного біснуватого дурня?

Хіба Пророк може чинити людям достойним . . .

Але старий Гасоферет вивів його з задуми:

— Дивися . . . Слухай!

Від моря пливло радісне гудіння натовпу. Кришталевими нотами виривались з того шуму прозорі, дзвінкі голоси:

— Осанна! Осанна!

Перед Узою стояв схвильований вартівець міської брами:

— Пророк Галілейський... З учнями... Несе благословіння Гадар... — і раптом урвав.

Очі старшого священика немов би прошили його чорними блискавками.

— Чого радієш, блазню? Замкнуть браму! Поставити збільшену варту!

Священик оглядув зацитьканих пастухів, оторопілий натовп, засмучених старійшин і простяг руку, вказуючи пальцем на Песаха. Потім помислив і сказав:

— Той, кому байдуже до праці й добробуту вбогих, працюючих людей — не Пророк. Підіть всі назустріч. Мені бо, священикові не випадає виходити назустріч всім мандрівним Пророкам. Просіть його, щоб зволив оминути тихе місто наше, де, хоч і живуть грішні люди, але не покарані Господом ні лепрою, ні сліпотою. Тут нема кого сціляти...

— Та ж говорять, що то — Месія! — озвався з натовпу несміливий голос.

— Хто це сказав? — грізно гукнув Уза. — Може ти навчатимеш священиків? — іронічно запитав він у просторінь. — Замкнуть браму — і . . . всі по хатах! Ми надто недостойні, щоб приймати Пророків!

Н. Королева.

VII. Чернець — вартівець*).

„Пишна гордість мене за собою вела“...

Б. Антонич.

Зацні відвідини вчених ченців з далекої Пізи принесли до кляшторного життя небувалий неспокій. День за днем минали в гарячкових приправах та хвилюваннях „річами зовнішніми, річами марними“, котрі звичайно не мали місця в кляшторних мурах. Часами між братією повставали суперечки, котрі, хоча й мали за своє джерело найліпші бажання — послужити якнайкраще гостям та возвеличити свій кляштор, — однак доводили аж до „мови світської“, якої також раніш не чували кляшторні сади, рефектарії, спокійні келії. По тих „світських“ розмовах деякі брати починали поглядати скоса на інших, творилися гуртки, що — хоча й не ставали в отверто ворожі позиції, однак були „думки ріжньої“, що також не личило чернецтву. Коротко кажучи, було стільки нової спокуси, що мабуть, коли б ті вчені італійські бенедиктини про це знали, вони б напевне відмовились від своєї візити.

Хвилювався навіть і брат Бертольд, хоч відразу, що вступив він до кляштору, став немов відрізаною скибою від хліба й не міг щільно зжитися з новим товариством, яке уявляли собою одиницю в колєктиві. Бертольдові хвилювання були й не тієї натури, що хвилювання загальні: йому відразу чомусь стали

*) VII. розділ повісти „1313“. Попередні розділи гл. ч. 6—7, 8—9, 10—11 1934; 1, 2—3 і 4 1935.

неприємні ті невідомі вчені, що їхали сюди „очевидно — показувати свою вченість“. Вже само наймення патера Цирінуса, яке з невимовно глибокою пошаною, як наймення святого чи принаймні блаженного, вимовляв патер гвардіян, викликало в Бертольда стале роздражнення. Навіть — кумедне, майже хлопяче, школярське чи вуличницьке. Нераз уже Бертольд зловив себе на тому, що, згадуючи про цього, невідомого йому гостя, він зневажливо „дражнив“ його в думці — „патер Цитринус“. Не було це надто дотепно, а тим менче було мудро чи достойно чернечого стану, бо вказувало на відсутність у Бертольдовій душі християнської братньої любови до ближнього та пошани до старших.

Усвідомлюючи собі це, Бертольд картав себе, а медитуючи на ці теми, приходив до висновку, що й ніколи „любити ближнього“ він не вмів, а „четверту заповідь“ порушував раз по раз. Бо вже здавна в глибинах його душі розрісся якийсь міцний корінь почувань зовсім інших, як любов і до ближніх, і до старших. І що більше намагався вирвати той корінь з серця, то більше переконувався в своїй безсилості, а це ще більше дратувало, часами переходячи в „родовий“ гнів, котрий, не бувши ні на кого вилитий, полишав по собі брудне шумовиння, як бурхлива повінь, що проходили прибережними луками. Знаючи ж, що на таку прикрість є лише два перевірені способи — молитва й праця, — Бертольд завзято працював.

Працював.

Але на молитві в останній час почував повну розгубленість.

Скупчити думок не міг. Знести їх всі до Божого престолу— не було сили. Керувати ними, як керує стернач в бурю своїм човном, в якому вся його надія на охорону й порятунок, — не мав волі, не міг себе примусити. Часто до цієї нездібности молитись ставала причиною саме праця, його праця, котра мусіла б стати поруч з молитвою для охорони його від спокус. Так ні ж: стоючи на колінах перед круцифіксом, Бертольд часто ловив себе на тому, що губи його шепчуть слова молитви, а в думці йдуть розрахунки та хемічні комбінації.

І тоді, втомлений і роздратований, він впадав у недозволений критицизм.

— Ora et labora! — помилкова й нерозумна формула. — Не можна молитися й працювати, коли ти — не дроворуб, не прачка чи замітач кляшторного подвіря. Як найздібніший до війни вояк той, що нічого не думає, так і для молитви надаються оті брати „з черні“, а не він, що його розум працює безперестанку.

І не відчувши, що напрям його думок збивається на найнебезпечніший напрям — напрям зарозумілости й „гордині“, що прямою дорогою провадить до пекла, — вирішив, що буде хвалити Господа лише своєю працею.

— А молиться нехай, поливаючи свою капусту, брат Нарцис! — пурхнуло веселим горобчиком в голові.

І Бертольд перестав молитись. Одначе не засадничо, а лише „відклав молитву до часу, коли йому дозволить на те праця“.

Щоправда, працював надзвичайно завзято. І раннім ранком був він за своїми книгами, й глупа ніч заставала його за горном, за терезами. Використовував в повній мірі дозвіл отця гвардіяна, бо ж і предобрий патер Герхард радий був похвалитись перед приїзжими незвичайними успіхами свого молодого вченого, що раз-за-разом давав кляшторові та й люду посполитому нові, цінні відкриття та винаходи.

Затятий в праці Бертольд, зрештою, й не помітив, як надійшов урочистий день приїзду.

— Вже тут, брате! — Почув він від брата Нарциса, що, не маючи вже багато квіток, приносив йому „сухі букети“ з немортикою та небією, рослинами, вже тим добрими й святими, що самою назвою своєю вони нагадували про небо та життя вічне в ньому. — Тут, кажу, брате.

Бертольд не зрозумів:

— Та ж там, де й завжди, — відповів, не обертаючись, певний, що мова йде про місце для букета, на поличці під круцифіксом. — Постав і . . . мир з тобою!

Але ж Нарцис насмілився сьогодні перервати Бертольдову працю. Він здмухнув сажу з Бертольдової ряси й легенько погладив його по плечі:

— Та, ні, брате! Гості, кажу, тут! Приїхали... Шестеро. То ж не помилися, брате, як я був помилився. Один з них має от такенну бороду. Я й гадав, що то з них найстарший. Воно ж, брате, виходить, то — лише їхній скриптор, чи архиваріюс, або що. А головний — отеть пріор їхній то б то...

Бертольд зморщився, немов йому закрутило в зубі:

— Брате Нарцисе, мене це дуже мало цікавить...

Румяне, наївне, немов дитяче — з навмисне привязаною жовтавою борідкою, як китичка на колосі кукурудзи, — обличчя старого садівника вкрилось одночасно й румянцем і сумом. Нарцис глибоко любив Бертольда й саме тому, що зовсім не розумів його. А що Бертольд був такий неподібний на інших, а особливо ж на самого Нарциса, завжди всім задоволеного, веселого й співучого, — Нарцис з найбільшою радістю служив Бертольдові, нічого від нього не жадавши, як і від інших братів. Тепер старий відчув біль, немов по ньому хльоснули бичем. Не тому, що брат Бертольд негречно обірвав його щиро радісну мову, а тому, — що він — Нарцис не вчас вирвався з своїм оповіданням і не догодив Бертольдові.

— Я знаю, брате... Вибач... я лише... — Нарцис підніс на Бертольда очі, повні благання, але Бертольд не бачив його й не чув його слів.

Старий втяг голову в плечі, як равлик, що ховається в мушлю, діткнутий у вразливе місце, тихо зідхнув і нечутно вийшов з ляборáторії.

Бертольдові й на хвильку не прийшла в голову думка —

вийти назустріч гостям, приєднатись до братії. Буде кому вітати й без нього! А коли вони поцікавляться побачити і його — то самі сюди прийдуть. О! Щоб патер Герхард не привів їх „похвастатись“ ляบораторією та й ним, її автором і творцем!..

І справді, патер гвардіян в першу чергу мусів похвалитись „сходячою зорею“ свого кляштору. Тим більше було цікаво показати ученим гостям, учневі „самого“ Алессандро-де-Спіна, добродійника людства, що з поміччю Божою створив майже чудо, вигадавши такі шкла, які повертали людям втрачений зір, — свого винахідника в його новій ляบораторії, просто за працею. То ж Бертольд і справді не счувся, як його майстерня, що в ній звичайно не було нічого стороннього, враз заповнилась по береги братією на чолі з чужими ченцями.

Настроєний заздалегідь проти останніх, Бертольд відчув майже фізичну болість, коли хтось з рухливих південних гостей необережним рухом викликав дзеленчання наповнених реторт. З стола злетіло на підлогу кілька листочків пергаміну, — й в Бертольдовій уяві виплив з минулого напів-призабутий образ, як колись ще там, у вежі, покійний батько з своїми гостями змітав з його працьовних столів розпочаті праці та приладдя. Звісно, не було це те саме. Та ж давні відчування відрожуються при подібності обставин. Бертольдові стало терпко на душі, як тоді, кров клекотіла й треба було великого напруження, щоб не виявити на зовні своїх почувань.

Тим часом патер гвардіян викінченими латанськими виразами, хоч і без зайвих прикрас та елєгантних, вишуканих зворотів, що саме починали входити в моду, знайомив гостей з „любим сином своїм Бертольдом“.

Бертольд стояв, не підносючи голови. Стояв, як школяр, що йому перешкодили в здійсненню палкого бажання. Була йому неприємна й стисла гвардіянова латина, й розквітчене південною чемністю, межуюче з виявом захоплення, привітання патера Циринуса з ніколи дотепер не чуваною вимовою, що в ній настирливо виривалось незнайоме „дже“. Нарешті, коли вже промова гостя дуже затяглася, підвів очі.

Перед ним метушився маленький, рухливий, сухий і темний, мов вялена рибка, чернець. Живі, цілком молоді очі, чорні й блискучі, мов розпечені вуглики, дивились на Бертольда крізь виблискуючі шкла великих круглих окулярів. Від того ті очі видавались неприродньо великими, а сам промовець — настільки непривичною постаттю, що Бертольдове роздратовання раптом перейшло в ледви стриманий, внутрішній сміх.

— „Так от такий той“ illustrissimus“ та „doctissimus“, сушений чорнослив, якого патер гвардіян, а з ним і вся братія вважають за восьме диво світу?“...

Тим часом „illustrissimus“ закінчив свою промову й швидко оглядав ляบораторію.

— А от це, „doctissime,“ саме по вашому фаху, — усміхався щасливий патер Герхард, легенько збовтуючи перед патером

Циринусом тектину в шкляній колбочці. Тектина з прозорої, що лише насподі посудини мала трохи осаду, стала молошною.

— Це — сік гадючника з сіллю! — ніби зрадів патер Циринус — от і добре. Дозвольте трошки на руку. — Й він відгорнув рукав своєї ряси та почав терти собі лікоть. — Я дуже вдарився сьогодні ранком, гуцаючи на мулі, — пояснив він. — Бо той мул, старий грішник, чогось ізлякався й так метнувся вбік, що я мало не випав.

— На вашу контузію брат Бертольд дасть вам справді гадючника, але це — говорив патер Герхард, — це — знаменитий лік на запалені очі! Помагає дивовижно!

— А, виходить, то — концентрований сік з гарбуза? — вже до самого Бертольда звернувся Циринус.

Але Бертольд труснув головою й відрубав коротко:

— Цинкова вода.

— Як? — незмірно здивувався чужинець. — Металь? Насмілюєтесь давати металь на очі?

— Насмілюємось, — коротко відповів Бертольд, якого знову вже заносив вихор.

Тим часом „цокочуча“ й „джеркаюча“ латина, мов кроки кованого мула по камяних плитах — помислив Бертольд — полилась нестриманим потоком. Патер Циринус говорив вільно й легко, немов би в буденній мові про буденні речі й це видавалось Бертольдові, що важив латину, як мову науки, — мало не хулою. А італієць мов лекцію вичитував, розповідав, підпираючи прикладами, незвичайні властивості обкладів з гарбузового мякуша на хорі очі.

— Найвченніший з учених, Дом Валафрид Страбо, в праці своїй „Hortulus“ — доводив патер Циринус, — в праці, що повно й досконало трактує, пролічив: рослини та зела... вважав cucurbita.

Бертольд мовчав, чуючи повну зненависть і до патера Валафрида, й до його — „Hortulus'a“, хоч і сам часто користав з тієї визначної праці. Що — далі, то все більше його дратувала кожна фалда рухливої чорної ряси італійського вченого. Дратувало його, що та ряса висить на своєму господарстві так ніби він не мав жадного тіла, а уявляв з себе тільки тичку з вузенькою поперечиною в раменах, вужчою за нормальні людські плечі. Дратувало й те, що гість підстрибував як чорний кіс на садовій стежці. І, щоб позбутися того роздражнення, Бертольд вже нічого не слухав, лише помалу почав розглядати інших гостей. Оглянув уважно одного, другого й раптом — аж скамянів. Дом Циринус, інші гості, патер гвардіян, всі присутні брати — немов їх здмухнув вітер, — зникли всі з лябораторії. Дійсність і згадка, реальність і думка змішались в яскравий гармідер барв, звуків, образів. На Бертольдову душу накотилась велитенська хвиля неймовірної, безмежної радости — затопила його всього, підносючи до екстази.

Серед гостей, просто перед Бертольдом стояв живий, реальний, з дитинства Бертольдом улюблений „Чернець — вартівець“ з батьківського замку. Перед ним був той, хто був для

нього ще з дитячих літ солодкою загадкою, близькою й дружньою істотою, в присутності якої — навіть лише в присутності його мальованого образу, він, Константин, знаходив задоволення й радість життя, спокій душевний і силу до подолання більших труднощів. І от — той мальований, не живий образ тепер оджив і стояв перед ним, в його ляораторії, коли він Бертольд так тяжко бореться з самим собою, щоб не пуститись берега й не наробити нечуваного в кляшторі бешкету й осудовиська.

— Et verbum caro factum est — вилились всі Бертольдові думки в одну формулу.

Сльози підступали до горла. Серце скакало, готове вирватись з грудей. В мозку підплигувало, як стрибав колись розрадований Локі, одно-одним слово:

— Нарешті! Нарешті! Нарешті!..

А він, той „Він“ — без наймення — стояв, дивився просто Бертольдові в очі й своїми мудрими, блакитно-чистими, як у дитини, легенько усміхався, розумів Бертольдові почування й неначе говорив мовчки:

— Так, так! Це — я!

Бертольд не міг відорвати від нього свого погляду. Він знав на портреті кожну рисочку, навіть напрям малярового „мазка“ на тім чи іншім місці ряси, перегиб хвилястої, „мов мед текучий“, бороди, — й тепер шукав, перевіряв на живій людині всі ті знайомі й так любі йому з дитинства риси.

Так, це — дійсно „Він“. Це — він, і нічого йому не бракує. Прекрасно збудована, ні худорлява, ні повна постать в розквіті людського віку. Обличчя, як з білого мармуру вирізблене, закінчене тонкими, мистецькими лініями. Золотиста, неначе з гофрированого шовку, борода, довга, пухка, „текуча“. І ті щирі, притягаючі, як магнет, очі. Чи ж були колись ще інші такі самі на світі, щоб так відповідали усій постаті, повній досконалої гармонії.

Нарешті, зустрінулись! — бігли думки. — Тепер пізнаємось. Почую його мову. Й зненацька безмежна відданість охопила всього Бертольда. Коли б ще не присутні, можливо, що кинувся б до гостя й цілував би йому руки, ноги.

Я піду за ним. Я буду з ним. Куди піду, де буду — то однаково. Аби з ним, з ним!..

І ніби відгук Бертольдової радости десь близько—близько, немов біля нього, задзеленчали сріблястим сміхом ніжні дзвіночки...

— Сарна під вікном...

І вона та освоєна сарма була така мила. І ввесь світ став осяяний. Навіть патер „Цитринус“ з своєю безконечною балаканиною про чоловіка, і той був милий і достойний подяки, що привіз із собою цього „Вартівця“, який не дивився більше на Бертольда, а легенько скручував у руці пергаментний сувій.

Бертольд усміхався. Очі його палали, навіть темний румянець пробився на його оливкових щоках, а руки були притиснуті до серця. Йому здавалось, що над його висками віють легесенькі крила. Чомусь на мить одну, як тінь прозора, понад

думками пролетіла хмаркою Колюмба... Але та хмарка враз розвіялась: йому засяяло світло з блакитних очей „Вартвіця“ й вуха були повні веселої ніжної мельодії срібних дзвіночків, що вже видзвонювали не там в кляшторному саду, а таки прямо в Бертольдовому серці...

С. Шелухин.

Критика нового підручника історії України (Д. Дорошенка).

(Продовження; початок гл. ч. 2—3. с. р.)

Заголовок праці: „Нарис Історії України“, а далі, що це „курс“, ще далі, що це „огляд історичного життя українського народу... на цілім просторі його історичного істнування“, врешті, що це „образ розвитку молодої руської держави“ (І, с. 16, 42). Все ріжні обєкти, хоч автор сам на с. 17 вказує, як на хибу, змішування „трьох ріжних понять: історії території, історії народу й історії держави“. На с. 19. Д-ко пише, що „Україна“ є означенням „пограниччя“, „окраїни“. Очевидно, що і в найдавніші часи під це поняття не можна підвести ту живу цілість, що зветься Українським народом. Історія ОКРАЇНИ й історія Укр. народу — це речі ріжні. Український нарід — це не нарід якоїсь чи чиєсь окраїни або чийогось пограниччя, а самостійна цілість на певній території. Коли Україна це тільки польске або московське пограниччя, то можна подумати, що й Український нарід на основі підручника Д-ка — це тільки частина польського та московського народу, а не окрема народність і не окремий нарід. Тоді й історія України була б лище частиною польської чи московської історії. Для цього Д-ко дає привід ще й тим, що сам сплутав у одно історії українського і московського народу.

При нинішнім стані науки вважати, що „україна“ те саме, що й „окраїна“ або московське „украйна“, є просто недопустиме. У такій важливій справі, як національне імя, Д-ко пішов за тими, що затаюють факт існування двох форм одної назви: „У-країна“ і „В-країна“. В московській мові слово „вкраина“ не існує. Так само є неправильним шукати змислу українського слова в московськім слові „УКРАЙНА“, що є іншого походження й значіння. Тепер уже й шкільникам відомо, що в українській мові в словах з ненаголошеним У в прийменнику чи наростку це У чергується з В і одно другим заступаємо без зміни значіння слова: украяти — вкраяти (україна-вкраїна), убити-вбити, укинути-вкинути, угорнути-вгорнути, угнути-вгнути, упадати-впадати, уточити-вточити і т. д. в кожній парі значіння одної й другої форми те саме. В Іпат. літ. повно цих чергувань. Але ці У і В ніколи не переходять в О, бо це інший прийменник чи наросток, що від нього й слова того ж пня міняють своє значіння на інше. Тому то: окраяти (окраїна, окрайок окрайка, окраєць), обити, окинути, огорнути, огнути, опадати, оточити і т. д. — це зовсім не те саме, що вище наведені слова від того ж пня з наростком У і В в початку. Слова „україна“ і „вкраїна“ це те саме значіння, але ж

це ніяк не те саме, що „окраїна“, бо ненаголошене прийменникове чи наросткове У (В) ніколи не переходить в О, що надає слову інше значіння. Вказана особливість є особливістю української мови, якої московська мова не має. (Див. поясн. цього, напр., в „Ріднім писанні“ проф. І. Огієнка, с. 88—90). Це є також покажчиком, що назва Україна, Вкраїна є українського походження, своя, рідна. А назва Русь чужа, принесена завойовником. Вона пізніша від назви Вкраїна. Вважати назву Вкраїна, як твердить Д-ко, ґеографічною, дивно.

Д-ко пише, що назва Русь „стала нашим національним іменем“, а потім загубила це значіння, щоб її замінила назва „окраїни“ (с. 19); — цього твердження Д-ко пояснити не може, бо тому перечить льоґічно його ж твердження про окраїну. Частина, окраїна, пограниччя ніколи не може замінити цілість й покрити його, а слово, назва завжди звязується з поняттям, предметом, уявою. Твердження, що назву Русь принесли шведи, те ж противне льоґіці : не можна принести другому того, чого сам не маєш і не знаєш. Більш як 150 років норманісти й інші шукали назви „Русь“ у шведів і такого слова не найшли. (Шахматов, „Древ. суд. Рус. плем.“, Петроград, 1919, с. 52).

Не дав підручник і пояснення терміну „земля“. В звязку з українською історією з-перед 862 р. подав я його пояснення в „Рід. Мові“ (ч. 5, 1934 р.), а проф. Огієнко додав від себе, що і в Остромировому Єванг. 1056 р. слово βασιλεία (царство, держава) переклали „земля“. Проф. Д-ко сам не цікавився першими джерелами, тому і його підручник не передасть студентам зацікавлення ними. Шкода. Можливо, що й України, як би зацікавився джерелами, не називав би окраїною. В Пересопницькому перекладі Євангелії на українську мову 1556 р. часто вжите слово „україна“ там, де по грецьки стоїть χώρα (страна, область, земля) μέρας (жребій, уділ, страна в певних межах), з чого ясно. що „україна“ ніяк не окраїна; відповідні грецькі слова ніколи не означають ні пограниччя, ні окраїни. Я подав основні грецькі означення. Про це пишу в спеціяльній розвідці, що друкується.

Д-ко пише: „цілий простір історичного істнування українського народу“ і починає той простір спільно з москвинами 862 р., від Рурика, що його зве скандинавом, шведом, германцем. По підручнику, раніш у киян не було історії. Це противне вісткам літопису про полян, древлян, северян і ін., що вже до Руси вели організоване державне життя. Схема української історії у Д-ка в основі московська, а не українська. Тому він її починає, як москвини свою, Руриком, від 862 р., і через те про історичні факти, раніші від леґенди про Рурика, він мовчить. Для Москви анти, поляни, древляни, тиверці й ін. з їх історичним життям непотрібні, тому й Дорошенкові для його Історії України вони зайві. Тим більше, що вони розвалюють норманську теорію і вигадку про єдність українців з москвинами. Так з української історії, Д-ко виключив антів з IV в., походи Руси на Сурож в 750—760 р. на Амастру в М. Азію й ін., все, що було до леґендарного Ру-

рика і до 862 р. Еверс уже 1826 р. вказував на похід Руси на Царгород 100 років до Рурика, — нині існує велика література про дорюриківську Русь, — Д-ко те все іґнорує. Вкажемо хоч би лише на акад. Василєвського і на Грушевського, що писали про ту Русь — у них і література вказана, а підручник те не бере під увагу.

У Д-ка українська народність не самостійна, бо вона є „галузь Східного словянства“, „галузь“ єдиної русской народности, а галузь ніколи не самостійна, вона не має свого коріння і без цілости всихає. Тому виходило б з підручника, що без москвинів українці жити не здатні, мусять зоставатися при Москві. Цю належність і єдність нищить історія України до 862 р., походи й життя Руси до Рурика і т. д. Тому все це зайве для Д-ка і він виключив його з підручника. Задля тенденції єдности Українського народу з Московським Д-ко пропагує вигадку походження великоросів з переселення українців до фінів і спрепарував українську історію так, щоб українське вливалося в московське і ставало спільним. Цьому помагають норманські тумани. У Д-ка українська історія не має національного характеру і самостійности, вона у його навіть там, де виставлена як самостійна, є історією тільки „галузі“.

Московська народність, каже Д., утворилася так: як прийшли половці і напали на Україну, то населення, як мирне й не войовниче, вимандрувало собі в певній кількості на північ до фінів між Волгу та Оку, там змішалося з фінами, засимілювало їх з собою і з цього під владою князів Рурикового дому виплодилася народність Великоруська. (І, 63). В теорії Погодина й Соболевського Д-ко заміняв татар половцями, а великоросів — українцями і таким чином великороси у його виплодилися з мішанини українців з фінами.

Щоб заспокоїти українців, Д-ко на 67 с. написав на адресу москвинів панеґірик, а саме, що з поміси українців з фінами з додачею виселенців з Новгороду й Пскова сформувалася „сильна, здорова, талановита, енергійна Великоруська народність, яка у високій мірі розвинула в собі державницький інстинкт“, тоді як українцям цього недостає (с. 67). Виходить по Д-ку, що українці нижча раса й суховата галузь. Він трактує москвинів за субєкт історії, а українців за обєкт.

На стор. 78. Д-ко пише: „Київ був головним і найдавнішим культурним центром на цілу Східну Европу. Його впливи простягались на Новгород, Полоцк, Володимир на Клязмі, Ростов, а пізніше й на Москву“. В цих суперечностях хаос.

Замісць блудодійних тверджень і порожніх слів, чи не краще було б подати в підручнику обєктивні фактичні дані для самостійного думання і речевого висновку. Напр., про існування й характер українського звичаєвого права та Київської Руської Правди, що є старшою від Шведського Уложення та про українські писані памятки права, старші від всіх словянських памяток права. Такого права Суждаль, Володимер, Ростов не мали і Руська Правда

у них чинною не була. Ці факти самі промовляють. Знання їх необхідне, а панегірик без фактів і грунту нічого не вартий.

Цей панегірик суперечить літописам і московським письменникам. Знищення суждальцями Києва в 1169. році, а Торжка в 1178. році, вирізування, потоплення й заслання новгородців та перенесення туди москвинів — це речі загально відомі. У Ключевського читаємо, що корінне словянське населення в Новгороді та Пскові було привітне, чесне й совісне в торгу, а від московських переселенців стало грубим, нечесним і безсовісним настільки, що припинився торг з чужинцями. (Ключевський, „Сказанія иностр. о Москвс. Г-ве“, Петрогр., 1918, с. 241, 243, 299). Характеристику великоросів, противну Д-ковій, подали Чехов (В овраге. Мужики), І. Бунин (Ночной разговор. Деревня.), І. Вольний (Юность), Вінберг (Крестный путь, 1922) і ін. В 1922 р. появилася брошура Горкого „О Русском крестьянине“. Характеризуючи „русских“, він підкреслив їх некультурність, дику жорстокість, катування дітей, „азіатскіе нрави“, рабський дух, незнання своїх героїв — фанатиків любови і справедливости, безідейність повстань, бунтів... В 1606 р., пише Горький, Іван Болотников кричав: „Бейте бояр, берите их жон и все достояніе их, бейте торговцев и багатых и делите между собою их имущество“ — і цей заклик зібрав коло його десятки тисяч люду. Картина знайома по 1917. і сл. роках, тільки з проявом більшої жорстокости. Проф. Ільїн схарактеризував московський нарід з інтелігенцією, як людей морально дефектних. У них, пише він, бракує чуття людської гідности. Не відчуваючи його в собі, не визнають його і в других, не цінять гідности і в інших. Жорстокість, відсутність моральної й правової мотивації, сила в злі й слабість в добрі, не вірять в право і в чесну працю, напирають не на природу, а на майно сусідів, нечесність... (Ільїн, „Основ. задачи правоведенія в Россіи“, „Рус. Мысль“, 1922, кн. VIII-XII, Берлин, с. 162—183). Підручник повинен указати історичне лихо від такого сусіда, а не писати йому панегірик, що понижує українців, а величає москвинів. Мабуть автор не орієнтувався в тім, що Пушкин, Лермонтов, Грибоїдов, Мінський, Надсон, Гоголь, Чехів, Достоєвський, Короленко, Мачтет, Горький, Аксаков, фон-Візін, Кантемир, Герцен, Огарев, Греч, Булгарин і багато інших „русских“ письменників не великороси, хоч говорили й писали „по русски“. Геніяльний Ляйбніц говорив і писав по французьки, а був німцем, і ніхто його до французів не залічує і задля нього не прославляє французів. Пушкин родом араб і німець, Лермонтов — шотляндець, Грибоїдов — поляк, Мінсакий, Надсон — жиди, Гоголь, Чехов, Достоєвський, Короленко — українці, і т. д., а не великороси. Д-ко написав панегірик великоросам за чуже. З письменниками, що хграктеризували великоросів, Д-ко цілком розминається в поцінуванні, але доказів правдивости свого твердження не подав ніяких. Свій панегірик великоросам він написав безкритично. Подібно як з Ляйбніцом, мусить бути, нпр. і з Гоголем, Чеховим, Короленком — писали

вони по великоруськи, а належать, як Ляйбніц німцям, так Гоголь українцям, а не великоросам. Взагалі до того, що Д-ко вважає великоруським, виявляє він пристрасть. Для московських учених підручник начинений величальними епітетами славославія й авторитету, напр. знаменитий російс. учений (І, с. 50), видатний рос. учений (с. 51), один з найбільших авторитетних російс. учених останнього часу проф. (с. 52), великий рос. учений (с. 65). видатний рос. учений (с. 65), відомий рос. учений (с. 17) і т. д. У москвинів галєрія знаменитостей і акафисти для них, а в українців фальшівники і несовісні, хоч іноді і з компліментом. Але чи це годиться для підручника! Замісць доказів, Д-ко хоче переконувати величанням. Це присипляє самостійність думання та критичне трактування в науці. На що самому думати й установляти докази, коли сказав „один з найбільших авторитетних російс. учених останнього часу проф.“ і т. д. Так стояли на колінах і перед Шлєцером, Карамзиним, Полевим та ін., а скільки шкоди вони наробили науці, а за ними їх обожателі та коліноприклонники перед їх фальшивим авторитетом.

Д-ко наслідує Шлєцера, Карамзина, Полевого, Волконського Мошина і т. п. та обстоює норманство Руси, а сам науково не попрацював над доруриківською історією Українського народу, ховається від української історичної давнини за норманські тумани і приносить в жертву — байкам та вигадці про єдність українців з москвинами — історичну дійсність, науку, факти. Українська школа істориків: Максимович, Костомаров, В. Антонович, Багалій, Грушевський, Пархоменко й ін. відкинули норманство Руси з переконання, совісно, науково арґументуючи. Грушевський подав наукову критику норманізму в І. т. „Іст. Укр.-Руси“ (1913, с. 602—624). Докази його далеко не вичерпуючі, але рішальні. Д-ко не може повалити їх науково і старається скомпромітувати наукову чесність і совість українських учених. Він назвав їх фальшівниками і несовісними в науці. (І, с. 12, 39).

Д-ко поклав норманську теорію в основу Історії України. Тут він цілком розминувся з українською школою істориків і пішов за московською школою. Арґументи за норманством Руси він механічно взяв від Мошина, який скомпілював їх і подав фільольоґічні анегдоти як наукові істити. Арґументів проти української школи він не навів ніяких, пише без доказів і обвинувачує українську школу вчених істориків, що вони „всіма способами стараються довести“, що Русь не Шведи, тому „Костомаров, Антонович, Грушевський, Багалій“ з іншими антинорманістами „готові шукати Русь на півдні,... аби л и ш е н ь не в Скандинавії“. (с. 38—39). В дійсності Русь справді не Шведи, а Д-ко всіма способами старається довести, що Шведи, і, не мавши на те доказів, хоче, щоб ніхто з учених не шукав Руси там, де вказує шукати наукова розвідка, знання і розум, а щоб повірив на слово Дорошенкові, Мошину, Волконському, який покликується на те, що він сам з Руриковичів, і т. ін. І от, Д-ко робить закид, що українські учені працюють не ради науки й істини, а для

антинорманської тенденції, тому несовісно шукають Русь десь інде, „аби лишень не в Скандинавії“! Коли норманісти за 150 р. розшуку Руси не знайшли її в Скандинавії, то чого б туди пішли за розшуками антинорманісти! Норманіст Шахматов у 1919 р. надрукував: „Происхожденіе имени Руси, несмотря на настоічивыя старанія ученых, остается темным“. („Древ. суд. Рус. плем.“, Петроград, 1919, с. 52). Претенсія Д-ка дивовижна, а для неї він старається, не мавши переконуючих наукових доказів, замінити їх компромітацією заслужених учених української історичної школи. Ця школа шукає Русь інде, не „аби лишень не в Скандинавії“, а з вимог науки, розумности, льоґіки, по совісті. Наскільки Д-ко не йде за наукою й льоґікою, ми це зараз покажемо. Тимчасом звертаємо увагу, що й Волконський накидається на українських учених, особливо Грушевського, безпідставно вживаючи навіть таких виразів, як „подлоги“, „шарлатанство“, а рекомендований Д-ком Мошин пише: „Каким только хитросплетеніям не подвергались историческія свидетельства, какіе лингвистическіе трюки не проделывались творцами многих других (розузіється, за виїмком тільки норманської!) „гипотез“. (Бізантінославіка, т. III, в. I, Прага, 1931, с. 35). Там же сам пише, що скандинави творці „Русскаго госуд.“ і що назва Русь походить „от какого то скандинавс. слова“. Такого слова він не знайшов і не знає (какое то), тому робить висновок з невідомого! Це факти проти льоґічности закиду Д-ка на адресу українських учених, яких совісність поза межами всяких підозрінь. Що торкається фільольоґічних „трюків“, то це відноситься в першу чергу до норманістів. Ми це й покажемо і тут висвітлимо, яким псевдонауковим матеріялом оперує Д-ко сам і хоче набити його в голови й тих, хто повірить на слово.

(Далі буде).

Др. Борис Кудрик.

Гендель і Бах.

(З нагоди 250-ліття їхніх уродин).

За останніх десять літ прошумів попри нас ввесь ряд музичних ювілеїв. За Бортнянським, цим музичним „ясним сонечком України“ пішов і лицарський Вебер, і визвольно-боєвий Беетовен, і дунаєво розспіваний Шуберт, наші сердешньо-домашні староґаличани Вербицький та Лаврівський, юнацький Шуман, фортепянний Атилля-Ліст, сільсько-свіжий Гайдн, гордий римлянин Клєменті, грізний дух пралісу Ваґнер, важкий думами Брамс, королєдворський Сметана, огнистий Дворжак! Аж нараз, у саму половину четвертого десятку нашого століття — Гендель і Бах! В десять літ по найбільшому духовному композиторі України і всієї Словянщини — два найбільші духовні композитори ґерманського Заходу!

Кожні роковини великої людини, це пригадка й напімнення для сучасних поколінь. Два музичні велетні початку XVIII. століття, Гендель і Бах в оцю хвилю немов промовляють з вершин свойого надсвіття до нинішнього культурного людства, так страшенно скарловатілого в безглуздій боротьбі за голословні й модні політичні доктрини та „-ізми“, якими всіми кермує найбільша з них — еґоїзм! Немов промовляють грізно, пророчо, як Мойсей, як сурма Єрихону! А якраз джерелом їх велитенських надхнінь є Святе Письмо. Слово Боже, якого духом пересякли навіть їхні чисто-світські твори! І хто має уха, най слухає! Най вирветься з американської автомобільно-літакової гуркітні сучасного бездушного та безідейного життя, збере в собі всі духові сили та при мельодіях оцих обох великих співців Божого Слова вгляне в глибінь своєї душі, прислонену в гаморі буднів курявою вулиці!

Ґеорґ Фрідріх Гендель уродився дня 23. II. 1685 в Галлє в Саксонії як син хірурґа-каммердінера. Його пробоєва вдача, що опісля прогреміла так могутньо в безсмертних ораторіях, проявилась вже в діточому віці. Всупереч волі батька, що не хотів навіть чути про музичну будуччину сина, малий Ґеорґ доривається якимось робом клявікорду та вправляється на ньому на горищі батьківської хати. Батько вкінці мусів змякнути та згодитися на музичний життєвий шлях сина. Починається його наука, то в місцевого орґаніста Цахава, то в італійського маестра Бонончінія, що був тоді при пруському дворі. 1703 р. кермує молодий ще Гендель гамбурською оперною трупою та пише перші опери. Згодом подорожує по Італії, де пізнає особисто такі визначні творчі сили, як Кореллія, Доменіка Скарляттія, Стефанія (творця дуетів). Тут його перші більші подвиги в духовній музиці. Аж від 1710. на ціле дальше життя осідає в Анґлії. Два „Te Deum“ і кільканадцять анґлійських духовних кантат, званих „еидемами“ (anthems), творять наче притвір до величавої кольоннади його біблійних епопей-ораторій — ось „Естера“, „Дебора“, „Аталія“, „Савл“, „Ізраїль в Єгипті“, „Мессія“, „Самсон“, „Соломон“, „Юда Маккавей“, „Балтазар“, „Йозуа“, тай ще неодна, ген аж до останньої „Єфта“. Сюди належать ще пару світських ораторій: „Циціліянська ода“ (апотеоза музики з поетичною характеристикою ріжних сольових інструментів), „Олександрове свято“, „Тріюмф часу й правди“, „Веселість“, „Задума й поміркування“, дальше ряд інструментальних творів, здебільша з молодих літ: концерти (concerti grossi) то на самі смичкові інструменти, то з обоєю, то знову (може найважніші), з орґанами як сольом, сонати на скрипку, на віольончелю (всі з цифрованим басом клявесіна), суїти, варіяції й фуґи на клявесін (з оцих суїт звісні частини, як пассакалія G-moll, варіяції „Гормонічний коваль“ E-dur, варіяції B-dur, сарабанда D-moll, та інші). Залишалось би ще кількадесять італійських опер, писаних здебільша замолоду („Родріґо“, „Рінальдо“, „Ксеркс“ з відомим Largo, та інші), немов підготовка до стилю пізніших ораторій. Гендель помер дня 14. квітня 1759. (в саму Велику Пятницю — як же символічно!), осліпши вісім літ перед смертю. Поховано його в славутньому Уестмінстерському абатстві побіч гробівця Шекспіра.

Знову Йоган Себастіян Бах уродився в сам календарський перший день весни, дня 21. березня 1685. в Айзенах у Тірінґені, як потомок старого роду музик. Його батько Йоган Амброз Бах, як і стрий Йоган Міхаель Бах, були визначними протестантсько-духовними композиторами й орґаністами. Молоді літа Йогана Себастіяна виповнені мандрівками по всій Німеччині з ціллю пізнавати всі визначні музично-творчі сили батьківщини. Пізнав він особисто ось таких славних орґаністів, як Райнкена, Пахельбеля, Букстегудого, при чім вчився сам на їх творах. Згодом і сам обіймає посаду орґаніста й директора духовної музики по ріжних німецьких містах (Мільгавзен, Арнштадт, Рудольштад, а головно Кетен [Cöthen]), покіль 1722. не дістав у Липську досмертної посади кантора (орґаніста й дириґента за-

разом) при костелі св. Томи. Уряд „кантора св. Томи“ (Thomas-Kantor) уважається ще й досі найповажнішою музичною маґістратурою в усій Німеччині. Вже раніше, а головно в Кетені, повстало чимало його орґанних, клявесінових, камеральних і орхестральних творів, між ними скрипочні сонати й концерти, „бранденбурські“ концерти з ріжними сольовими інструментами, орхестральні суїти), а до цього й неодна з духовних кантат. Тепер у Липську припадає найбільша часть його величавої творчости: згадати „Різдвяну ораторію“, „Матеєві Страсти“, „Йоанові Страсти“, мессу H-moll, чотири менші месси, півтора сотні духовних кантат і кільканадцять світських (навіть жартівливих, як „Кавова кантата“, „Пан і Феб“, „Вибір старости“ [текст у простонародньому наріччю]), мотети й ріжні гармонізації протестантських хоралів, вкінці непрочислену фалянґу орґанних та клявесінових творів. Орґанні твори, це контрапунктичні обрібки хоралів (т. зв. Choralvorspiele), прелюдії, фуґи, токкати, фантазії — між клявесіновими побіч численних фуґ, суїт та варіяцій найбільше знаним твором є „Das wohltemperirte Klavier“ (два томи прелюдій і фуґ у всіх 24 існуючих тонаціях, на які позволяє недавно перед Бахом заведений „темперований“, цебто вирівнаний стрій клявесіна). Бах помер дня 28. липня 1750, окружений наче патріярх численною рединою. Його сини: Вільгельм Фрідеман, Филип Емануїл, Йоган Крістіян і Йоган Крістоф Фрідріх — усе визначні композитори, будівничі сонетної форми й близькі попередники Гайдна, Моцарта й Беетовена. Подібно як Гендель, осліп і Бах невдовзі до смерти.

Кажеться звичайно: Гендель — вихованок дворів, Бах — вихованок народу, міщанства. Та в суті речі вони оба вихованки — Святого Письма, Біблії! — Оба — співці незломної ґранітної сили, незаколоченого спокою й погоди духа, прикмет, що їх може дати людині тільки жива християнська віра, і то виплеканих аж до прямо героїчного максімум!

Гендель промовляє до нас устами біблійних героїв, оцих камяно-твердих, суворих мужів, задивлених у Божу простоту й велич. Тим то його мова має в собі щось із твердости й суворости старожидівського храмового будівництва. Відгук біблійних настроїв чується навіть у його інструментальних творах. Навіть оця пісонька „гармонічного коваля“ зі звісних фортепянних варіяцій (в дійсності мабуть старо-французька народня пісня) звучить наче церковний напів. Не інакше теж його сарабанди, менуети, ґавоти й джіґи. Це первісно танці, вірніше кажучи, маєстатичні двірські кортежі з поклонами. А в нього і найскочніше алеґро звучить мов тріюмфальний похід архієреїв в єрусалимському храмі Соломона!

А його опери? Чейже в опері, а ще італійській, не обійдеться без кохання та інтриґ! Але герої Гендлевих опер — це ж самі Ксеркси, Цезари, Олександри, Гераклі — словом велитні. Навіть у хвилях кохання вони велитні, а не плаксиві аманти багатьох новітніх опер.

Гендель — співець величі, сили, державности. Чи з-під знаку хреста, чи меча — все одно. Величі й сили, що аж до геройської самопосвяти любить Бога для Бога, ідею для ідеї, не знає супочинку на лаврах, а відвертається з обмерзінням від усього дрібного, маніжливого, солодкавого.

Теж саме й Бах, у такім самім найвищім ступні — але в якій відмінній формі. Він знову субєктивний містик та аскет. Поринає в глиб своєї океанної душі, тоне в морі молитовних та

покаянних настроїв, висказуючи свої почування безпосередньо, без помочі історичних героїв. Євангельське оповідання в „Різдвяній ораторії“ та обох „Страстях“ є тут інакше охоплене, як у Гендля. Воно не обмежується на самій фабулі, лише кожен найдрібніший момент святої події зілюстрований відповіднім ліричним рефлєксом у виді арії, дуету або підхожого народнього хоралу на чотири голоси як „vox populi“. Бах, це тип релігійного мислителя-контеплятора й лірика-псальміста. Тим то в нього, в протиставленню до опериста Гендля, опери зовсім немає, а за це кожня найдрібніша фортепянна прелюдія, інвенція, фуґа чи часть суіти виростає до великого творчого подвигу в малій формі — як воно водиться в чистокровних ліриків. Але коли у більшості таких ліриків, чи це будуть французькі клявесіністи Бахової доби, як Куперен і Рамó, чи пізніші романтики, як Шуман, Шопен, Кірхнер, мініятурні форми панують або бодай переважають — то Бах, що живе великими, найбільшими ідеями, володіє при цьому найбільшими, найскладнішими формами з королівською суверенністю. І навіть його траґізм не має нічого спільного з безнадійним песимізмом в стилю Ваґнерового „Сумерку богів“. Його, як і Гендлева наскрізь релігійна душа не знає зневіри, а навпаки висказує пророчисто мовою тонів, що якраз через найглибші страждання веде шлях до ясних вершин царства Божого.

І тим більш треба подивляти велич їхніх творчих летів, коли пригадаємо собі, що оба вродилися й виховалися в тісній, понурій, приземній клітці протестантизму, звідкіля ведуть сходи просто в низ до новочасного поганства з його обожанням держави, науки та техніки. Але для Гендля й Баха цей протестантизм не був більш нічим, як тільки атмосферою батьківської хати й рідних сторін. З нього могли вони оба взяти лише ці зовнішні, з теольоґічного становища очевидно несутні риси: цвитучу народню мову перекладу Св. Письма, характеристичні й високовартні хорали, співані в цілому народі, а не лише в клирі, як григоріянські хорали. Подібно наш обряд, богослужебня мова й напіви в кожнім разі мають у собі щось народнє, сказати би демотичне в протиставленню до більш гієратичних обрядових форм латинства.

Протестантський хорал у всякого роду контрапунктичних обрібках, найчастіше в орґанних „Choralvorspiele“, це питоменність Баха, що вийшов з народу, держався виключно лише своєї батьківщини й уникав шумних зіталійщених дворів. Гендель знову навпаки, надихався замолоду оцієї двірської атмосфери, тому нардоній хорал не находить у нього місця — але на те він надихався цієї двірщини, щоби її кріпкою долонею „гармонічного коваля“ перекувати в крицеву велич біблійних героїв! Золото царських палат перетопити на церковні сосуди! А перекував і перетопив він їх як слід, бо в ньому також жила кремезна, духом Божого Слова перепоєна народня сила, що мимо чужинецького, італьо-анґлійського окруження не дала йому за-

бути рідного краю. З Анґлії вряди-годи навідувався в свої рідні сторони, а дома мусів усе мати слугу німця, щоби було з ким розмовляти рідною мовою. По анґлійськи ціле життя лише калічив.

Оба вичерпали вище згадану народницьку рису протестантизму. Та за великими, за могутніми були, щоби дати себе замкнути в ту тісну клітку. Кілька разів її розривали, як розриває орел кайдани. Гендель пише два латинські „Te Deum", а Бах, зі своєю більш контепляційною вдачею, ще дужче чув на собі ці кайдани. Написав аж пять латинських месс, в цьому числі відому велику H-moll, і „Magnificat" („Величить душа моя"), не числячи вже латинських духовних кантат. Не треба більше! Це вже страшний вилім у протестантському правовірю, хоч раз у життю оформити в що найгарячіші, з глибин серця добуті тони оці важкі, всякій єресі осоружні слова символу віри про „єдину, соборну, апостольську Церкву", або не менш осоружну для протестантизму Марійську пісню „Magnificat"! Тож не дивниця, що композитор, проживаючи в такому „лютерському Римі", яким був тодішній Липськ, мусів залишатись безупинно на воєнній стопі з єреями своєї рідної церкви! Та в цих часах, коли віру (не лише в нас, але і всюди в Европі) утотожнювали з нацією і культурою, формальний перехід на католицизм уважали б за щось в роді ренеґатства на користь зненавидженого німецьким народом латинізму, „Welschheit" — щось подібне, як розуміли католицизм наші українські православні патріоти з часів Константина Острожзького і Ставропіґийщини, як розумів його також і Шевченко. Тож Бах у світі тонів згармонізовує „кращу частину" реформації — її живий, пламенний націоналізм і біблійщину — з правдиво-християнським, отже й католицизмові не чужим обрядовим широковірям, себто не стісненим нормами якоїсь спеціяльної обрядовости. *Бах — це музичний уніят у найкращому змислі слова*, — далекозорий пророк визволення чистого християнства від усякої вузької обрядократії, отже Бах своєю творчістю заняв в тій справі подібне становище, як цього хоче найбільш новочасна Католицька Акція, а головно її наша українська галузь. Через це якраз він нам українцям повинен бути близький.

Очевидно, тут насувається автоматично важлива проблєма: *Гендель, Бах і українська нація.* Проблєма заторкнена мною певно не вперше. Але, ніде правди діти, скільки то разів у нас не почуєш, що мовляв, ми українці, нація первісно східньої культури й навіть „напів східнього підсоня", з природи більш афективна й імпульсивна, духом рідні брати югословян, мадярів, румунів (і ще може кого?), то куди ж нам до тої зимної німецької „Verstandesmusik!" Для нас вона просто не музика, а радше „в ноти замінені купецькі рахунки та інженерські поміри". І так далі, і так далі! Але чи ж не вилазить з такої ніби то патріотичної балаканини якраз оця так досадно В. Липинським підкреслена риса нашої суспільности, що ми кидаємося то на Схід, то на Захід, не додержуючи дійсної української лінії, що лежить

по середині? А тут якраз примір такого „тягнення на Схід“. Незнайомість історії української культури велить оцим головним „націоналістам“ забувати, скільки ми українці завдячуємо якраз оцій добі барока, що видала Гендля й Баха! Це ж доба Мазепи, доба останнього ґіґантичного зриву українських творчих сил, покіль не прийшов довгий сон, що тривав аж до 1918 року. І до цього чи ж наша культура, бодай гетьманської доби, коли ми чимало брали з Заходу, є справді вже такою виключною орґією яркої змисловости, такою відсутністю всякої поміркованої розумовости? Інакше кажучи: невжеж існує, чи бодай могла б існувати також і наша українська „розумова музика“ чи взагалі яка мистецька галузь, напятнована цим духом, як евентуальний підклад для пропаґанди Гендля й Баха в нас? Відповідь на наше щастя притакуюча, а з поміччю прийде нам, як усе в таких випадках історія нашої культури. Зробім прогульку в Київ Мазепиної доби! Загостім до Могилянської Академії! Бурсаки привітають нас нечайно поліфонічною музикою Палєстріни й Скорляттія. А другі їхні товариші сидять над Декартами та Ляйбніцами, не для свідоцтва й патенту, а щоби будувати нову Україну, яка своєю вченісню протиставилася гордо півдикій Москві, що ось-ось нам грозить огнем і мечем. А невдовзі опісля, в жахливу добу Катерини, зявляться й засяють над Україною імена двох мужів, „любителів священої Біблії“: *Сковороди й Бортнянського.* Вкінці і в самій нашій народній пісні, а головно тій її ґрупі, що походить з отих часів, можна помітити неодну рису, схожу з західньою поліфонічною музикою тієї ж доби — от хоч би ритми сарабанди в піснях як „Ой і не гаразд“, „Ой горе тій чайці“ — і навпаки, в неодній мельодії Баха, а навіть Гендля найшовся відгук нашої народньої пісні, можливо що й занесеної на далекій Захід яким козацьким недобитком. Також мельодії наших Богогласників, що творилися до деякого ступня „в народі“, мають виразні барокові пєси, що роблять їх дуже придатніми до поліфонічної обрібки. (З яким же ґеніяльним вичуттям духа часу вплів наш Богдан Лепкий в останню часть трильоґії „Мазепа“ сарабанду Баха! Ба навіть у повісті нашого „великого імпульсивіста“ Шевченка „Варнак“ згадується імя Баха якраз з великим пієтизмом!) І чи ж те наше покоління церковно-поліфонічного вісімнадцятого століття є хоч о волос менш українське від цього нашого теперішнього молодика, що підсвистуючи собі циганський романс, вганяється за „великими емоціями“? Гадаю, що в вівповідь прийде хіба румянець стиду!!

Зрештою, пропаґанду Гендля й Баха серед нашого освіченого загалу, а бодай підклад до неї, почали вже наші музичні школи, що без уваги на щораз гірші відносини у краю таки розвиваються й навіть творять нові парости — філії. Гендель і Бах стоять обовязково в научному пляні, і то почавши вже від нижчих років, а вчителі не жаліють труду, щоби в учня розбудити правдиве замилування до цієї поліфонічної музики. І хоча ще неодин ворожий поважній музиці „вихор свисне, мороз потисне“,

то все таки ця покищо „цвітка дрібная“ українського гендльо-бахізму рокує великі надії й за нею пробудяться дорогі тіни наших київських виконавців Палєстріни й Скарляттія. Цю нашу ще молоденьку музичну течію повинні підхопити головно духовні круги, василіянські заведення й уся Католицька Акція та Марійські Дружини, наскільки в них є музичні гуртки. Якраз Гендель і Бах нехай присвічують і нам українцям як музичні символи величньої ідеї часу: Omnia instaurare in Christo! Все відновити в Христі! Зокрема ідея християнізації цивільного життя в якнайширших його кругах скаже нам оглянутися за реліґійною музикою позацерковного типу, призначеною для ширшого загалу. А приклад такої музики, і то що найкращий, подає якраз стара клясична ораторія, як її розбудували оці оба велитні — Гендель і Бах.

Др. Василь Пачовський.

Проблєми української літератури й мистецтва.

(Докінчення) Дзвони 1935 №5

4. Осяги образотворчого мистецтва.

Образотворче мистецтво може повеличатися кращими осягами, як мистецтво слова, обмежене цензурою в українських землях. В Надніпрянщині може образотворче мистецтво виказатися великою виставкою в Харкові і Києві, де виступали зі своїми творами поверх триста мистців. Правда, що мистецтво це йде там по лінії кількости, а не якости, все ж таки проявляє там свою творчість поверх 50 мистців першорядної міри. Сміло можемо сказати, що на Україні дух українського народу виявляється тепер найкраще в пластичному мистецтві.

По цей бік греблі стануло образотворче мистецтво теж на доволі високому рівні, уладжуючи останіми роками ряд вистав заходом Українського Товариства Приятелів Мистецтва і Асоціяції Незалежних Українських Мистців. В грудні минулого року уладжено водночас у Львові аж дві виставі: „Шосту виставу Асоціяції Незалежних Українських Мистців“ під гаслом чистого мистецтва для мистецтва впродовж місяця і „Виставу стрілецьких памяток мистецтва“ під гаслом доцільности з виховним характером для суспільности й молоді, яка тривала у Львові до кінця лютня, а опісля переїзджала у провінціональні міста.

На шосту виставу АНУМ зложилися з ділянки малярства, різьби, графіки і рисунків 29 артистів 225 експонатами, інтерпретованими катальогом з замітною вступною програмою П. Ковжуна. Іван Франко вимагав від поезії вогню в одежі слова, П. Ковжун вимагає від образотворчого мистецтва вогню в одежі

фарби і форми „не нехтуючи сюжетом як чинником помічним' що його окреслюємо як „малярський сюжет". „Ми не можемо — каже він — сприймати пасивно мистецький світовий рух, ми можемо сприймати його лиш активно, вносячи свої мистецькі елементи до сучасної мистецької творчости".

У відгомін йому пише краківський мистецький тижневик „Глос Артистуф" пером відомого мистця Фаєрінга: „Мистці Асоціяції назагал спираються на плястичну культуру Франції, однак ніяк не затрачують свого яскраво окремішного вислову і вносять до загальносвітової культури свій власний акцент вражливости кольору і розуміння форми".

Та це все ще — кажучи словами Ковжуна — не значить, що вже знайдено той, чи інший мистецький вислів у формі окресленої мистецької течії, яка була б виразницею якоїсь одностайної думки. Навпаки, сучасне українське мистецтво йде ріжними шляхами в процесі творення нової форми, а з нею і стилю.

Та наші сучасні мистці по цей бік греблі виховані здебільша на чужині, є для загалу, навіть для інтелігентської еліти, незрозумілі, бо їх „модерне мистецтво, як вияснює М. Рудницький, зродилось під впливом вікових процесів і напрямків, тим то сторонній глядач не розуміє творів, яких вартість залежить від чисто технічної розвязки проблєм, для ляїків незрозумілих".

Поважна рецензентка в „Курєрі Львовськім" Гелєна Блюмівна має відмінний погляд на загальний розвиток нашого мистецтва, уважаючи його здебільша космополітичним. Це є дуже поважний закид для мистецтва недержавного народу, бо мистецтво мусить вийти з кореня своєї нації, а в недержавному народі мусить грати ролю активного сучинника, аби сповнити своє післанництво у вихованні державнотворчого покоління нації.

5. Інтернаціоналізм нашого мистецтва.

Інтернаціоналізм українського мистецтва АНУМ проявляється найяркіше в виборі сюжетів лідерами вистави. Ряд артистів АНУМ виводить перед нашими очима зовсім чужі нам картини з-під еспанського наба, корсиканських голих скал, або з нудної пустинної Палестини, але ані одної картини з життя нашого народу, чи визвольних боїв окрім гротеск М. Бутовича і графіки В. Масютина.

Чому мистець зі Львова родом уважає кращим малювати мошею в Єрусалимі, або мечет в Александрії, як приміром найкращу по цей бік Карпат ренесансову волоську церкву? Чим нудні й пусті вапнякові скали на Корсиці мають бути кращі від Карпатських гір, таких багатих ріжнородністю красок і сюжетів? Чим еспанське небо, захвалюване в „Ділі", є краще, як небо Закарпаття з хмарами і блискавицями під рев бурі, або чисте кришталевою синявою блакиті, розпняте над мозаїкою ріжноцвітних листям лісів в осені? Чому нам шукати сюжетів до

малярства в Єгипті, коли маємо свій оригінальний Єгипет на Гуцулії? Сусіди вибирають з неї мотиви на виставу в Ворохті, аби сотворити нове оригінальне мистецтво зі своєю маркою, яким будуть дивувати світ, а ми будемо копіювати єгипетські картини франц. манєрою, черпаючи одушевлення з паризьких сутерин.

Можна виправдати, що еміґранти, відірвані від рідної землі, що приходять щойно до національної свідомости мистці Грищенко, Глущенко, чи Лященко беруть мотиви до творів з чужого неба, творючи інтернаціональні картини. Але коли артисти чистого мистецтва з сього боку греблі нехтують рідними сюжетами, аби прихилити собі публику за границею, або ворожу нашій нації — інтернаціональними картинами без національного підложжя, а творять образи підозрілої оригінальности з чужого неба, підглянувши тайни чужої техніки, то це не є ще мистецтво, а псевдомистецтво, бездушне, бо й хто заручить, чи це не копія з якого твору багатого манєрами французького малярства.

Отже мав основу Михайло Островерха, коли в „Новім Часі" на маргінесі Вистави УСС висказує думку, що „По війні та по революції і по нашій програній, коли хвиля історичного виховного мистецтва повинна була змогутніти і стати побудником нашого народу, тоді приходить жидівсько-паризьке модерне, переважно псевдомистецтво, а історичне мистецтво притухає". „Всякі сірреалізми, футуризми, конструктивізми й кубізми — проминуть, як промине усяка пошесть. А правдиве мистецтво й в тому історичне мистецтво лишиться і житиме, поки живе народ, який є сучинником цього мистецтва".

Ми розуміємо, що творів плястичного мистецтва українська нація в сучасних обставинах удержати вповні не може; та від мистців, що мають талант творчости, від генія української нації, маємо право вимагати відплати в формі бодай одного сутонаціонального твору на кожній виставі від кожного мистця для зазначення їх походження, аби наші скарби не розпливались по чужих ринках як товар з Польщі безслідно для української нації, мов жертва „Івана без долі, Івана без роду, що гинув, а славу сусід добрий взяв".

На виставах нашого мистецтва вдаряє відсутність релігійних творів, коли церква є одинока інституція, що постійно удержує цілий ряд мистців у нашому краю. Якщо взивається церкву підперти мистецьку творчість — то цікаво знати, як нові мистці розвязують релігійні композиції і як висловлюють в творах релігійного духа нації. Адже релігійне мистецтво має в нашому народі тисячлітню традицію і свій окремий характер, як в усіх краях і в усіх народів. А до того воно є висловом того найглибшого почування народу до Бога, що кермувало подіями тисячлітньої історії України.

6. Сутонаціональна вистава УСС.

Ріжниця в популярності і в чисельності відвідин Стрілецької вистави в Національному Музею супроти вистави АНУМ дає при-

від до застанови, яким шляхом має йти образотворче мистецтво, аби відіграло ролю доцільности, ролю виховну в житті нації. Ми бачили, що Стрілецька вистава мимо півтретямісячного існування тішиться увесь час громадним відвідуванням публики — а притягає вона мистецтвом сутонаціональним, де нація є сучинником того мистецтва, що виросло з крови і кости українського народу.

Між портретами визначних Січових Стрільців находяться мистецькі картини, мальовані олією, темперою, акварелею, рисунком кисті П. Холодного Перерецького, І. Іванця, Куриласа, О. Кульчицької, Панькевича, Сорохтея, Геца, Гаврилка та дві геніяльні картини О. Назарака, що поклав в жертву Україні своє життя на полі битви. Всі ці картини цієї вистави це не картини вихоплені з чужого поля для ефекту, з чужого підсоння, приманчиві грою красок і світлотіни — але в кожній малюється хвиля, пережита нацією всіма нервами серед страдання нашого рідного краю, покраяного ґранатами і шрапнелями, серед жаху смерти повішених жертв під пожежу сіл і руїну церков.

Ось два експресіонічні малюнки О. Назарака: Барабанний вогонь: Перша картина: Ніч. На першому пляні дротяна перегорода перед фронтом. За нею земля порита стрільнами в чорні ями. Під ударом гарматніх стрілен підіймається земля чорною курявою на лад трьох топіль. На другому пляні хати нашого села з соломяними дахами. Над ними розтріскуються огнисті стрільна з гармат. На третьому узгіря, звідкіль бють гармати. А деж люди? — Сидять по льохах під землею. А над ними летить жах перед неминучою смертю...

Друга картина — Бій в Семиківцях: Кровава ніч. На першому пляні зліва вибігають Січові Стрільці з окопів приступом на салдатів. Салдати вискакують і наставляють на них кріси. Всі освітлені вогнем горіючої хати. На другому пляні кілька соломяних хат. Праворуч на одній горить соломяний дах димночервоною пожежею. З неї падає на все кроваве світло. На третьому пляні вилітають стрільна з гармат. Розприскуються над селом, як звізди розсипані. Хто ж врятує село від пожежі, де ж люди? Ні живого духа! Під землею в льохах повисли між життям і смертю. А вона прийде неминуче. Як не від стрільна, то від вогню всі загинуть разом з селом. Залишаться тільки згарища і трупи!..

Хто бачив ті картини, вихоплені живо з жаху великої війни, той їх не забуде до смерти. В них малюється ціла трагедія нашого народу і рідного краю. Тому на цю виставу ходило і ходить старше і молодше покоління, як на прощу, облавою щоднини, аби найти там цілющий лік на душу в часі занепаду життя і зневіри в майбутнє нації.

Ця поки що не повна вистава стрілецьких памяток, зложена з 348 експонатів, повинна утворити окремий відділ якогонебудь музею, або архіву, бо вона обіймає неоцінений матеріял до творчости для монументального історичного мистецтва. Крім мистецьких картин показує вона численні світлини з життя

і боротьби стрільців та селян, з руїни нашої землі, зброю, одностроїі, документи, віцзнаки та ордери. Маючи цей матеріял, наші мистці можуть творити момументальне мистецтво, яким є історичне малярство в житті нації.

Що краще, як історичне малярство виводить перед нашими очима славну бувальщину, переживання нашого народу, його терпіння і боротьбу за волю? Ми гордимося тоді цією традицією і намагаємося стати гідними наших предків! А до того історичне мистецтво становить тривкий сполучник минувшими з майбутністю та виховує молоде покоління в державнотворчу суспільність, що їй батьки залишили могили, звідкіль вийде воскресення.

Тому великого завдання піднявся в Парижі В. Дядинюк, що хоче створити галєрію українських князів і гетьманів, хоч покищо вибірає тільки 18 гідних малярської кисті. До такої ґалєрії треба основної студії історії та історії літератури з наукових творів, аби кожній постаті дати індивідуальний характер. Студія тих творів приведе його до свідомости, що в державній нашій історії побіч 10 гетьманів вибивається не 8 князів оригінальною фізіогномією, а поверх 35 постатей, гідних бути зразком для нашої молоді і суспільности. Міг Матейко створити галєрію польських володарів і з деяких незамітних постатей, може і наше мистецтво утворити ґалєрію з буйних княжих індивідуальностей, аби наші діти мали перед ким клонити голови, шукаючи собі чести, а князям слави.

7. Ідеал українського мистецтва.

Оцінюючи проблєми українського малярства, П. Ковжун подав до відома у відчиті про „Сучасне українське малярство та його шляхи ревеляційну відомість, що з українським мистецтвом числяться окремі вистави в Німеччині, Англії, Швайцарії, Італії, Бельгії, Голяндії, Австрії, Норвегії, Швеції, Литві і по містах Америки. Отже українське мистецтво образотворче, промовляючи міжнародніми засобами, тобто формою і краскою, може робити успішну пропаґанду рівновартности нашої нації між державними народами.

Але якщо мистці будуть нехтувати у своїх творах на світових виставах українські сюжети — то їх твори розпливуться безслідно в інтернаціональному морі, маючи форму і краску европейської техніки. Коли ж мистці видвигнули би сюжети з нашої землі, з побуту нашого народу, з пережитого терпіння підчас великої війни, з траґічної історії нашої нації — а найшли би признання за кордоном, тоді сповнили би дійсно своє завдання, бо найвища ціль наших мистців не дістати нагороду, а внести нові цінності висловом сутнього духа нашої нації в проблєми всевітного змісту.

Ці великі вимоги осуджує вправді М. Рудницький у своїм відчиті: „Наша публика й модерне мистецтво“, що „домагання нашої публики, а навіть найбільшої частини критики до наших

мистців іде за далеко, коли хочемо від них не тільки европейських творів, але ще й творів зрозумілих, і то з національними і рідними сюжетами". Та я висловлюю повне признання для вимог нашого загалу, який має, як бачимо здоровий погляд на цілі мистецтва.

Адже найвищий ідеал для кожного мистця всіх родів мистецтва є якраз витровити з національних мотивів твір всесвітнього значіння. Щойно тоді нація вносить нову цінність до пантеону всесвітної культури і виказує свою силу і красу та стає повновартною нацією на світовій арені. Тому мусимо жадати від кожного артиста, аби технікою, здобутою за кордоном, з мотивів нашого життя і народнього мистецтва творив твори, що найшли би признання цілого світу.

Так від кожної музичної школи мусимо жадати, аби вона давала освіту елєвам на національній музиці з найбільшою пошаною до національних мотивів, бо тільки тими мотивами висловимо нашого духа і внесено нові цінності у всесвітне мистецтво. Якщо школа, граючи супроти елєвів ролю авторитета, буде нехтувати національні мельодії і легковажити їх — то з елєвів виростуть наємні музиканти для жидівських каварень з душами вовкулаків, неспосібних до оригінальної творчости, бо своїми мотивами душі будуть погорджувати, а чужим не дорівняють ніколи.

Збіраючи всі висновки в справі рішення проблєм українського мистецтва, цитую з програми П. Ковжуна три кінцеві постуляти: „Прагнемо піднести рівень нашої мистецької культури, рівень нашого мистецького життя. Нашій духовій еліті хочемо дати, чим найщиріше і найглибше розпоряджаєм і те, що в нас цінять західноевропейські мистецькі кола".

Аби піднести рівень нашої мистецької культури і рівень мистецького життя, — треба звязати творчість з рідним підложжям, бо тільки з коріння національного підложжя виростає все велике мистецтво всіх країв і народів. Аби дати не тільки еліті, але й нації те, чим розпоряджаєте, — треба засобами европейської техніки змалювати красу рідного краю, виявити культуру нашого народу, творити картини з пережитої нами трагедії. Тоді створите для України не тільки те, що у вас цінять теперішні европейські кола, — але створите довічні цінності sub specie aeternitatis, якими нація запишеться в історії культури нестертими фактами оригінальности, як єгиптяни, китайці або греки, творючи свою форму і свій стиль для вислову сутнього національното духа української нації.

Львів, в лютні 1935 р.

P. S. Автор цієї статті кинув багато слушних думок, але не всюди їх стисло сформулував і спрецизував, через що додаємо цих кілька своїх уваг. Найважнішим постулятом української літератури є те, щоб її оживляв великий творчий дух, дух підйому, зусилля, зриву, жертви, дух геройчний і завойовницький, але завойовницький не своїм розбоєм, а своїм достоїнством, правом, своєю вищістю, великою творчістю і зусиллями, який не висмоктує слабших, але їх з повною відповідальністю захищає, який не нищить моральні закони, але їх утверджує. Цей дух в українській літера-

турі повинен упорядкувати і зорґанізувати українську національну душу та наставити її на вищі духові вартості, подібно як маґнес упорядковує залізний пил і звертає його в однім напрямі. Знаємо, що так думали Ви, Пане Доктор, хоч і не всюди стисло свої думки спрецизували у цій статті. Знаємо, що за це сичатимуть на Вас і на нас ті приземні, плиткі „літератори“, які своїм духом не встані піднятися вище, для яких гра красок, уклад ситуацій і т. п. — це вже й все, які всякі вищі духові і світоглядові вартості уважають мало що не зайвою річчю, бо вони їм не по силі. Але тим сичанням не проймайтесь, бо той великий дух і хотіння, що його усвідомив нам В. Липинський, вже починає ширяти, його атмосфера поширюється і могутніє, як снігова лявіна, щоби вкоротці всеціло опанувати українське життя. Тільки з атмосфери такого духа зможуть вийти письменники, здібні до сповнення повищого постуляту. Той дух це спільний знаменник всіх проблєм нашої літератури.

При такім ставленню справи не буде противорічности між тим, що українська література не повинна розвязувати під цю пору всесвітні проблєми, а тільки національні, і тим, що вона одночасно має доказати рівновартність Українського народу з іншими, бо тоді той великий дух буде творити універсальні високі вартості, але пристосовані для українських потреб і засобами української традиції і творчости.

Самі сюжети, це справа, щоправда немаловажна, але вона стоїть щойно на другому місці, бо письменники з вогнем великого духа в душі зуміють для його виявлення піднайти собі відповідні сюжети і теми.

Коли говорите, Пане Доктор, про розвязку проблєм української державности в письменстві (адміністрація, торговля і т. п.), то очевидно маєте на думці не конкретні розвязки, які є дуже важкими навіть для фахівців, а майже не під силу письменникам, а тільки розуміли Ви підготовання ґрунту для тієї розвязки, себто виховання такого творчого, заінтересованого тими проблємами покоління, яке вже конкретно ті проблєми своїм зусиллям зуміє розвязати.

Літературу з таким творчим духом зуміють створити очевидно тільки письменники, що самі горітимуть вогнем такого духа. Коли ж візьмуться за діло письменники без того вогню і мистецького таланту, тоді література може зійти на нетворче політиканське ідеольоґізування, що не зуміє заплідних і двигнути духа Українського народу.

Коли домагаємось літератури з високими духовими вартостями, то очевидно тим не відкидаємо і не неґуємо літератури, щоправда мистецької, але без тих вартостей. Хай письменники творять те, що відповідає їх психічній структурі („з порожнього не наляєш“), одначе ставимо їм одно важне обмеження: коли вони не годні тих вартостей творити, то принаймні не сміють тих високих духових вартостей своєю творчістю нищити.

Щиро дякуємо Вам, Пане Доктор, що Ви ті важливі проблєми на сторінках нашого журналу пурушили.

Редакція.

Др. Константин Чехович.

До проблєми народніх ритмів у Шевченка

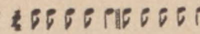
IV.

Приймаючи висновки дослідів Ст. Смаль-Стоцького як останнє слово науки в тій ділянці Шевченкознавства, попробуємо дати аналізу ритміки декількох рядків Шевченкової поеми „Царі“. — Ріжні помилкові погляди про структуру цих віршів треба буде при цій нагоді відкинути.

Розглядаємо те місце, що зачинається словами:

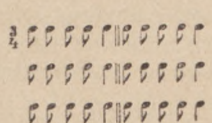
„Не із Литви йде князь сподіваний“...

і приймаємо для нього таку ритмічну схему:

Це теж народній ритм, і можна вважати його за окремий тип колядкового. Але від нормального колядкового ритму, такого, як його бачимо у праці Ст. Смаль-Стоцького, він настільки відріжняється, що для наукового досліду добре буде розглядати його окремо, називаючи його окремою назвою. Назвемо його щедрівковим ритмом, бо дуже часто зустрічаємо його в українських щедрівках, хоч і в інших піснях він також буває. Таким ритмом зложений напр. вірш: „У паночелька явірко стояв“... (Чубинський, III. 481.), або

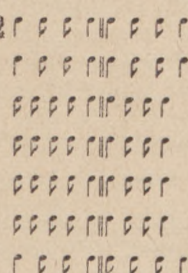
„Чому так нема, як було здавна,
Як було здавна а з первовіку?...
Ой бо вже давно, як правди нема“...

(Потебня; Объясн. II. 741.)

Це є нормальні щедрівкові вірші, що складаються з двох тактів, розділених цезурою, та виповнених кожний пяти складами. Пятий склад в порівнанню з попередніми має подвійну часову стійність, хоч при читанню і його можна часом скоротити, заповняючи потрібний для такту час відповідною павзою. Крім таких находимо в українскій народній творчості також вірші з модифікованим щедрівковим ритмом. На пр.:

„Ластівочка || щебетала, (4+4)
До віконця || припадала: (4+4)
Ой устань, устань, || пан господар, (5+4)
Засвіти свічу || ясненькую, (5+4)
Побуди челядь || красненькую, (5+4)
Нехай походить || по дворочку (5+4)
Як пчілочка || по медочку“ [1]) (4+4)

І тут, як бачимо, число складів в такті і місце наголосу може змінятися, але щедрівкова ритмічність залишається в основі та сама. При читанню таких віршів треба старатися зберігати їх ритмічну своєрідність, хоч вона і не все вдається, бо ті народні вірші призначені для співу. Так як при інших ритмах, так і тут ритмічну схему мелодії треба часом для читання пристосувати в дусі народніх модифікацій.

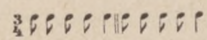
Сам народ уживає щедрівкого ритму не лише у співі, але також при звичайному виголошуванню щедрівкових віршів. Кли-

---

[1]) Гл. Климент Квітка: „Українські народні мелодії“. Київ 1922. стор. 217. Порівн. у Ю. Федьковича („Рускі церковні і народні коляди і щедрівки“ 1885) IX. щедрівка: „Ой святий Спас, волоньки напас, — Святий Ілія воли напував, — А святий Петро воли поганяв, — А святий Павло за плугом ходив“... — Порівн. теж F. Kolessa: Charakterystyka ukraińskiej muzyki ludowej. „Lud Słowiański“ 1932, T. III. z 1. B, стор. 36. „Ой через гору, тай через Дунай“...

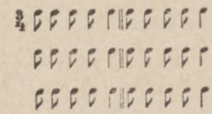
мент Квітка (op. cit. 218.) записав нотними значками напр. такий вірш, що його промовляють, коли вже скінчили співати: „Щедрівці конець — виносьте млинець“. З того його запису беремо лише ритмічну схему і бачимо, що вона така сама, як ритмічна схема нормальних щедрівкових віршів, таких як напр. „Чому так нема, як було здавна“, отже:

Щедрівці конець — || винсьте млинець.

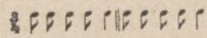
Вертаючи до згаданих віршів Шевченка, вкажемо ще на один приклад з народньої поезії, щоби і в цім випадку ясніше видно було органічний звязок Шевченкової творчости з ритмічними і словесними засобами української народньої творчости. — Приглянимося таким народнім віршам:

„З Волощини йде, || волики веде
З Німеччини йде, || грошики несе
З Туреччини йде, || коники веде“.

В іншому варіянті назви країв зміняються. Напр.:

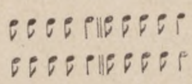
„З Литвоньки іде́ || ко́ника веде́...“ [1])

Коли побіч тих віршів, а головнно побіч останнього варіянту, поставимо вірш Шевченка: „Не із Литви йде...“, тоді подібність стане очевидна. Ритмічна структура і тут і там однакова.

В нашій літературі ті поети, котрі уміють послугуватись народньою ритмікою, уживають також щедрівкового ритму. Напр. Руданського „Наука“ ціла зложена таким ритмом:

„Дочекався я || того святонька,
Виряджала в світ || мене матінка“.

Нема ніякої причини пояснюти ці вірші так, як їх пояснює Василь Сімович. У його „Граматиці української мови“ (2. вид. стор. 506.) читаємо, що це „десятискладовий вірш із пересіччю після пятого складу і з постійним наголосом на кожному третьому від кінця складі перед пересіччю й після неї“. „Є це, властиво, — каже проф. Сімович — теж чотиротактовий вірш, тільки перший і другий склад, а далі шостий і сьомий являються тільки підготовчими тактами, т. зн. починовими (Auftakt) отже ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑“. Руданського „Наука“, на думку проф. Сімовича, зложена якраз на основі такої схеми.

Не можна заперечити, що і Руданського „Науку“ і деякі нормальні щедрівкові вірші народньої поезії можна вложити у таку метрично-тонічну схему без більшої шкоди для їх дійсної ритмічности. Народній щедрівковий вірш „Ґоспода́речку || тай Семе́ночку“ [2]) цілком добре вкладається у ту схему, що її подає В. Сімович. Але велику більшість навіть нормальних щедрівкових

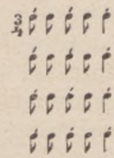
[1]) Етнографічний Збірник, т. XXXVI. (Львів 1914.) стор. 107.
[1]) Порівн. Ф. Колесса: Ритміка українських народніх пісень. Стор. 96.

віршів (т. зн. десятискладових, 5 + 5) у таку схему нагнути не можна. І якби ми хотіли триматися цеї схем и напр. при віршах: „З Воло́щини йде́, || во́лики веде́“... — тоді ми мусіли би наголошувати третий склад в кожній половині вірша і мусіли би читати так:

„З Волощи́ни йде, || волики́ веде, ◡◡ | —◡◡ || ◡◡ | —◡◡
З Німеччи́ни йде || грошики́ несе“... ◡◡ | —◡◡ || ◡◡ | —◡◡

Уся неприродність такого відчитування цих віршів надто очевидна, щоби треба було наш погляд ілюструвати ще дальшими прикладами. — Зберігаючи при читанню дійсну щедрівкову ритмічність цих віршів, зберігаємо без труду природні граматичні наголоси і не псуємо їх первісної краси. Іньша річ, що ті граматичні наголоси не все згоджуються з правильними ритмічними іктами, тими, що їх вимагає теорія музики. „Пятискладова ґрупа — каже акад. Ф. Колесса — в полученню з тактом. $^3/_4$ одержує наголос на непаристих складах; найсильніший наголос спочиває на пятому складі і єсть підставою односкладового риму.“ [1]) Напр.

„Ой ти дівчино
Як рожевий цвіт.
Завязалась ми
Молодому світ“.

Та не треба забувати, що вже і при співі „ведеться — як каже Ф. Колесса — постійна боротьба між абстрактним ритмом, а непокірним словесним матеріялом і що граматичні наголоси спроваджують часто в мельодії ікти на слабші части такту“. [2]) Те саме діється і при ритмічнім відчитуванню народніх віршів і віршів Шевченка та інших поетів, що послугуються народньою ритмікою.

Стародавність і автохтонність українського щедрівкового ритму для нас також очевидна. Ф. Колесса здогадується, що його початки сягають ще передхристіянської доби; „за старинність цього розміру промовляє — на його думку — також його розповсюдження в народній поезії усіх Словян“. [3]) — З поглядом проф. В. Сімовича, що це вірш російського походження (у Шевченка, Руданського й ін.) ніяк не можна погодитися, і нема ніякої причини, називати його „віршем билін“.

„Цей вірш — каже проф. Сімович — стрічається в нашому письменстві дуже рідко — бо він, властиво, н е н а ш, а м о с к о в с ь к и й, й його використовували московські народні поети (Кольцов). Тим віршем складені старі московські епічні історичні оповідання про князів (билини). Їх наслідував у нашому письмен-

[1]) Ibidem, стор. 87.
[2]) Ibidem, стор. 83.
[3]) Ibdem стор. 49.

стві Шевченко в одному вірші поеми „Царі“: „Не із Литви йде князь сподіваний“... Його так і звуть віршем билін“. (Грам. 507.). Такий погляд повторяє проф. Сімович і у свойому виданню Шевченкового Кобзаря. Коло згаданого місця поеми „Царі“ находимо таке пояснення (на стор. 274): „Цих пять рядків склав Шевченко так, як зложені московські пісні про князів (билини)“ [1]).

Таке пояснення викликає лише непорозуміння щодо джерел Шевченкової творчости.

„В московських билінах — каже Ф. Колесса — треба шукати за останками українського героїчного епоса не лиш по змістові, як се досі роблено, але й по формі. Коли зміст билін київського круга заховав так богато слідів свого українського походження, то тим більше треба се сказати про форму, що як відомо, є завсіди консервативнішим елементом“ [2]). Що більше, „маємо деяку підставу догадуватися, що київські билини дали московським готову форму; відси й пішло споріднення билінного стиха з колядковим“. „Розширення двоколінного 10-складового стиха 5+5 у колядках і у двох найстарших групах московської епічної поезії, т. є. билінах і духовних стихах, не є припадкове і веде нас до дуже важних висновків, бо засвідчуючи про старинність сього розміру, позволяє догадуватись, що він був формою українського народнього епоса передтатарської доби“ [3]). — Маючи все те на увазі, думаємо, що нема ніякої наукової підстави говорити, що цей вірш „не наш, а московський“.

Не розглядаючи питання, чи знав Шевченко російські билини чи ні, нам цілком вистарчає сконстатувати факт, що і згаданих 5 рядків поеми „Царі“ зложені українським народнім ритмом. І тут ми бачимо надзвичайно високу майстерність, з якою Шевченко вжив цього ритму для свого бурхливого поетичного малюнку. І це не лише Шевченко, але й інші наші поети пристосовують часом цей щедрівковий ритм до особливого душевного настрою, що його хочуть своїм поетичним словом передати. Цей настрій визначається деяким неспокійним хвилюванням людської душі.

Руданський у своїй „Науці“ змальовує цим ритмом душевний стан сина, що прощається з родичами і вибирається кудись у широкий світ, а рівночасно і душевний стан батька та матері, що свого сина у світ виряджають. У цілій тій поезії бренить той неспокій, що його людина переживає, вибираючись в далеку дорогу, та який нерозривно звязаний зі свідомістю скорої втрати усього того, до чого ми привикли, втрати на довший час найближчих і дорогих нам осіб та добре знаних місць. До такого настрою щедрівковий ритм дуже гарно пристосовується.

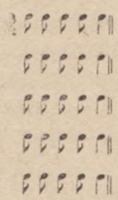
[1]) Цього погляду боронив проф. В. Сімович і в дискусії після мого викладу на засіданню Укр. Іст.-Фільоль. Т-ва в Празі 27. V. 1930.

[2]) Філярет Колесса: „Про генезу українських народніх дум“. (Відб. із ЗНТШ. 130—132.). Львів 1921. стор. 133.

[3]) Ibidem, 133. — Ф. Колесса називає колядковим і цей вірш, що ми його називаємо щедрівковим.

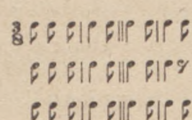
Вищий ступінь такого душевного неспокою можливий напр. тоді, коли людина чогось лякається, коли замісць непевної будучности перед нею зявляється страшна дійсність [1]). Найвищий ступінь такого занепокоєння людина переживає у момент панічного страху перед загрозою смерти. — І ось у такого великого майстра ритмічної форми, як Леся Українка, находимо також наш щедрівковий ритм в однім місці її „Лісової пісні“, а саме у словах Мавки, тоді як вона утікаючи лісом перелякана зупиняється вкінці коло берези, ціла тремтить і ще хвилюючись промовляє:

„Дяка щирая || тобі, ніченько- || чарівниченько, . . . (3 р.)
що закрила ти || моє личенько! . . . (2 р.)
І вам, стежечки || як мережечки, . . . (2 р.)
Що вели мене || до березочки! . . . (2 р.)
Ой, сховай мене, || ти сестриченько! . . . (2 р.)

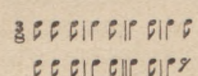
Подібний настрій, але ще сильніший, бо звязаний з почуттям смертельного страху серед панічної утечі, змальовує Шевченко якраз щедрівковим ритмом у згаданих 5 віршах своєї поеми „Царі“. — Безпосередньо перед тим поет змальовує нам спокійним колядковим ритмом радісно-святочний настрій на дворі половецького князя Рогволода:

„У князя свято: виглядають
Із Литви князя-жениха
За рушниками до Рогніди“. —

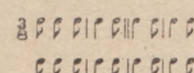
Всюди загальна радість і оживлення. Дівчата квітчають покої на прийняття достойних гостей і коли за містом появляється відділ їздців, то всі радісно вибігають:

„І отроки й старі бояри
Із Литви князя зустрічать“.

Все те ще змальовано колядковим ритмом. — Назустріч гостям виходить і сам князь з донькою:

„Сама Рогніда з Рогволодом
Пішла з дівчатами, з народом“.

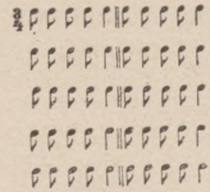

Та тут сталося щось страшне. Несподівано виявляється, що це не мирні гості з Литви, але вороже військо. Радість переміняється у смертельний жах і паніку. — Віршовий ритм відразу зміняється у щедрівковий і неначе зливається прискореним

[1]) Порівн. і народні вірші: „Що конем рухне, а Львів ся здригне“ або „Кінь сі розігнав, поводи пірвав...“ (Етногр. Збірник XXXVI. 1914. стор. 44. і 94.

тупотом кінських копит ворожого війська, додаючи незвичайної пластичности бурхливій сцені несподіваного нападу:

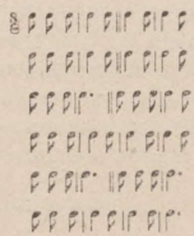
„Не із Литви йде || князь сподіваний
Ще незнаємий, || давно жаданий,
А із Києва, || туром-буйволом,
Іде веприщем || за Рогнідою
Володимир князь || со Киянами.

[1]

Такою зміною колядкового ритму на щедрівковий Шевченко досягає сильного мистецького ефекту, передаючу і ритмічно ту наглу зміну представлених подій і внутрішніх переживань.

У дальшій сцені ми вже неначе відсуваємося від самого виру подій і тільки здалека, спокійно неначе той літописець приглядаємось до всього, що далі діється. Тим самим і ритм зміняється:

„Прийшли і город обступили
Кругом, і город запалили. —
Владимир князь перед народом
Убив старого Рогволода,
„Потя“ народ княжну „поя“,
„Отіде в волости своя!“

І далі вже таким самим колядковим ритмом кінчиться ця незрівнана мистецька перерібка літописного оповідання.

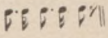
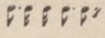
—o—

З усього сказаного загальний висновок такий:

Словесна ритміка Шевченкових віршів у своїй основі така сама, як і словесна ритміка народньої поетичної творчости, так що твори Шевченка треба читати на основі ритмічних схем української народньої поезії. У ритмічній структурі Шевченкової поезії не видно ніяких чужих впливів. Усю її красу найкраще виясняють нам ритмічно-віршові засоби українського народу, що їх Шевченків творчий дух умів піднімати на самі вершини словесного мистецтва.

---

[1] Залежно від того, чи будемо читати „із Ли́тви“ чи „із Литви́“, ритмічна схема першого такту першого рядка пристосована до читання буде

 ...або

Н. Кочубей.

Декілька уваг з приводу статті М. Д. Добрянського: „Фашистівський корпоративізм і становий принцип В. Липинського.

(Продовження).

10. Достоїнство у В. Липинського наскрізь єрархічне, як єрархічним є саме життя, котрому воно служить. Тільки ця єрархічність достоїнства, яке не відривається ані від вічного, ані від тимчасового, ані від мір в часі, знаходить свій вираз в єрархії подвійній, що доповнює одна другу в єдності без злиття і в ріжності без суперечности: в єрархії Божій — духових достоїнств, рукоположній, ідучій від гори до долу, від вічного життя до тимчасового, і єрархії людській, світських достоїнств, що іде і розвивається з долу до гори, від нижчих ступнів достоїнств до вищих.

11. Таке в загальних рисах реальне достоїнство, що відповідає органічному принципу. Йому чужа ліберальна, раціоналістична бездостойність, що жиє перевагою розуму. Йому чужа і абсолютистична волюнтаристична наддостойність, що намагається жити з грубої сили.

Словом, ані людина з перерозвитою головою й охлялим тілом, подібна до гомункулюса, що жиє з хитрощів, ані людина з перерозвитими біцепсами і квадратною маленькою головкою, подібна до робота, що жиє з брутальности. Розуміється, і не метис, що схрещує в собі прикмети цих двох матеріялістичних, вихованих на утилітаризмі типів, а нормально духово і фізично розвинена людина, що не втікає ані від життя, ані з бойовищ, ані від смерти. Людина, здібна до дійсного подвигу в життю, що керується в бойовищах і до смерти не легким, а прикметним і якісим. Людина зі зрозумінням, що створена вона для життя, а не для смерти, для служення життю, а не смерті — до смерти і через свою смерть життю інших. Людина, яка памятає, що життям оцінюється подвиг, а не фактом смерти і що смерть має лише ту ціну, що чогось більшого, як життя, не можна віддати.

12. В цьому достоїнстві виявляються не тільки лицарські чесноти, суцільність, свідомість, непохитність, витривалість, сила, любов і добро, але теж основні прикмети органічного принципу: ніщо само собою ані не стверджується, ані не негується, все набирає вартости з огляду на думку Бога в вічності, суть і зміст тимчасового та міри в часі. Все, що стверджується, одержує вирішення в гармонійному сполученню.

Всі ці риси являються природньою прикметою того руху, який Вячеслав Липинський назвав консерватизмом. Вони і відріжнюють консерватизм від матеріялістичного лібералізму, від культу, що вірує в кількісний поступ і спирає свої

твердження та негації на піску діялєктичних теорій, що не визнають органічних сполучень соціяльного тіла як основу його розвитку. Відріжняється консерватизм і від матеріялістичного абсолютизму, що спирає свої негації і твердження на „ганит системи", яка замикає живий зміст тіла і доводить його через злиття в суперечності безприкметного ентузіязму з непосильним тягарем до знесення — реакції в його єдиному реальному значінню — упадку.

13. Для Муссоліні джерлом наддостоїнства є служення системі, що виникла в даний момент і з даних обставин. Він визнає духову істоту, визнає душу, тільки це визнання випливає не з потреб людини, а з потреб системи і тому має більш діялєктичний характер — формальний і утилітарний.

Увага у тій системі звернена на волю та волеві імпульси, якими керує раціональне хотіння — імперіялізм кількісний, брутальний непозбавлений, правда, деякої прикметности внаслідок визнання Бога.

Отже наддостоїнство це „вільна композиція", накинена згори на соціяльне тіло народу і відповідна потребам системи в часі. І хоч органічність соціяльного тіла не тільки не негують, але й гльорифікують, але не вона виявляє себе в фашизмі і системі, а навпаки фашизм і система його собі підпорядковують, творячи з його „хаосу" льоґічні порядки і прищеплюючи йому свої закони.[1]).

14. Наддостоїнство в фашизмі так стисло звязане з системою, що ліпше повернути до нього, коли буде річ про систему. Тут ще відмітимо одну рису його протилежности з достоїнством.

Достоїнство у В. Липинського не призване творити життя, а підготовляти грунт життю, ідучи в сторону більшого спротиву — від якостей релятивних до того, що царственно існує та діє понад волею людською.

Наддостоїнство намагається декретувати життя і нищити всякий спротив, ідучи до легшого — того, що можна опанувати волею, матеріяльною силою й емоціональним підйомом [2])

---

[1]) Єрархічність в фашизмі йде з гори до долу. Це противне природності, бо людська єрархія іде з долу до гори. По друге це родить небезпеку конфліктів з духовою єрархією, яка природно іде з гори на діл. Ці конфлікти ми і бачили і мабуть ще побачимо.

[2]) Звідсіль не слідує мягкотілість органічного принципу. Він не тільки не негує завоювання, але і підносить його на рівень чеснот. Тільки в грунті річей завойовує не груба сила, а достоїнство. Тому завоювання це не помста, або підяремлення, а подвиг, що залишає живими моральні основи — відповідає побідник, а не переможений, сильний, а не слабий; сильний захищає, а не висмоктує слабих і т. д. В абсолютизмі завойовує груба сила й підпорядковує собі переможеного. Це зовсім ріжні імперіялізми, і ріжні патоси — право і сила. Останній має, як видко, деякий успіх серед деяких українських кругів і тому радо обвинувачують В. Липинського в мягкотілості. Чи воно справді так? Про виявлення органічного принципу в українських умовинах задля безпринципности одних і однопринципности других в області дії нічого сказати не можна. Але абсолютистичний нахил в українських умовинах, як не назовні,через недостачу відповідної матеріяльної сили, то внутрі вже приніс і несе плід. Почавши з теоретичного вирізування

15. Така ж глибока ріжниця і поміж обома принципами в питаннях соціяльного тіла.

Органічний принцип рівно противиться як ліберальній безпринципності — „вільному кочованню“, що базується на індивідуалізмі, так і абсолютистичній одноприНципності — принципові орди, що спирається завжди на колективізмі, який відповідає потребам даного принципу. Органічний принцип шукає натомість реального вирішення соціяльної проблеми в гармонійному сполученню одноосібного і колективного достоїнства в нутрі і назовні кожного достоїнства, будь то сімя, рід, племя, нарід, нація, або відповідаючі їм трудові обєднання.

Фашистівський принцип теж негує безпринципність і „вільне кочування“ матеріялистичного лібералізму. Натомість він визнає принцип злиття, принцип орди і, як кожний абсолютизм, визнає лише відповідаючі системі принципи, а також одну лише, пануючу, відповідаючу системі, форму збірного життя. Особистість принижує, бо міряє її не відповідно до її гідности, а відповідно до того, в якій мірі вона служить пануючому і визнаному системою збірному життю.

Отже одноосібний початок і збірний (колективний) звязані тут штучно — служенням системі. Введені є там два принципи: принцип злиття, що невтралізує суперечності і принцип сталого розмежування ріжностей. Обома принципами оприділюють єдність. На них і побудований так званий корпоративізм.

Ще передчасно про нього судити, але тепер вже можна відмітити одну рису — штучність і відсутність органічного звязку з корпоративізмом середньовічним, хоча б в образі, пристосованому до сучасних умовин.

Розуміється, про якусь органічну приємливість речі бути не може. Коли ліберальний устрій знищив останки корпоративізму середньовіччя в самій його органічній ідеї й істоті та кинув саму працю на поталу хвиль „свободи“, „рівности“ і „братерства“, а ці знову кинули її в обійми анти-державного, а в наші часи державного синдикалізму, не можливо органічно звязатись з тим, що до щенту знищене. Але це не дає основи відкидати саму життєву основу корпоративізму — органічність, — і робити з корпоративізму вільну композицію. Життя завжди вказувало на небезпеку безбатченства, вказувало і на те, що там, де порушений фактичний звязок, його може замінити спільність основ, ідеї і почувань. Можна бути певним, що коли б в наші часи повстав органічний корпоративізм (а він розуміється психольо-

---

„ляхів“ і такого теоретичного вирізування „москалів“, діло звелося до вирізування „своїх“. Це упрощення свідчить, що животна сторона абсолютистичного імперіялізму найближча українським абсолютистам. Але, якщо можна порівняти абсолютизм український з іншими, то впадає в око, що в той час, коли інші абсолютизми звертали головну увагу проти комунізму й аморальности та проявляли тенденції наближення до християнських і органічних принципів, українські примітивісти якраз навпаки, мають тенденції наближитись до чисто скотського біольогічного життя. Але не треба тратити надії. Коли надоїдає і надоїсть ходити когортами, то мусить і надоїсти жити в хліву.

ґічно мусить повстати), то він виявить ті ж самі органічні основи, що жили в корпоративізмі серодньовіччя, тільки зреформовані відповідно до сучасного рівня культури, що змінить його обличчя, але не ідею органічности. Ідеольоги ж фашистівського корпоративізму ввесь час підкреслюють і силкуються доказати (хоч це з природи річей ясно), що фашистівський корпоративізм зовсім інший, як корпоративізм середньовіччя і ріжниться тим, що він ніби відкритий, а середньовічний був замкнений. В суті річей це діялєктика. Немає абсолютної позитивности ані в відчинености ані в замкнености.

Сімя, рід, племя, нарід в свої часи були замкненими, але поволі розмикалися згідно з вимогами життя і рівня культури. І це зрозуміле. В якійсь мірі кожний організм є замкненим і відкривається, виконуючи деякі функції. В деякі моменти кожний живий організм мусить замикатись, щоб запобігти небезпекам. Також бувають моменти, коли ця замкненість є небезпекою для самого організму, бо спричинює його заник і заник його функцій та робить його непотрібним. Діло лише в тому, щоб та чи інша замкненість, або та чи інша відчиненість не тільки не шкодила кровобігові й обмінові речевин в самому організмі і в тих, з якими він органічно звязаний, але навпаки, як органічні сприяли тим функціям та обороняли організм від евентуальних небезпек.

Тому треба припустити, що корпоративізм, побудований на злиттю і постійному розмежуванню не може бути довговічним, бо відсутність органічности й елястичности робить його нездібним боронити себе самого. Він існуватиме, поки існує система.

16. Але повернемо до принципів.

Як видко з вище сказаного органічний принцип намагається вивести соціяльне тіло з зачарованого кола матеріялістичного світогляду, в якому все зударяються поміж собою в ріжних формах абсолютистично-колєктивні принципи з ліберально-індивідуалістичними, при чім заміняють і перемагають один одного в міру того, наскільки злиття або роспорошення доведені до абсурду.

Абсолютистичний принцип, що з огляду на роспорошеність, тління і смерть в останніх часах починає перемагати, навпаки, залишає соціяльне тіло в вище згаданому зачарованому колі. Тому, хоч мабуть він і допускає свіже повітря і промінь сонця в льох, в якому тепер гниє соціяльне тіло, він все ж таки не виводить його на світ Божий, де соціяльне тіло могло б знову прибрати образ і подобу Божу, в гармонійному сполученню одноосібного і коллєктивного, початку знайти своє відповідаюче органічним прикметам достоїнство.

17. Вивести соціяльне тіло на світ Божий з льоху протир, в якому культивуються теорії боротьби на знищення одних організмів соціяльного тіла другими (клясова боротьба) — значить вирішити ту зовнішню системо-політичну проблєму, що стоїть перед людством задля органічних звязків і органічних взаємовід-

носин в середовищу соціяльного тіла, проблєми, що, стисло висловлюючись, зводиться до трьох внутрішних морально-правних проблєм і одної зовнішньої, системо-політичної:

1) Відновлення гармонії, що розвивається в нутрі людської духової істоти.

2) Відновлення сполучення поміж духовою істотою і фізичним єством, що гармонійно розвивається.

3) Відновлення сполучення одноосібного і колєктивного початку, що в гармонії розвивається[1]).

18. Отже суттю морально-правних проблєм є виявлення себе одиницями від нижчих їх ступнів до вищих в окремому органічному достоїнстві і в загальній органічній єрархії достоїнств, що розвиваються на підставах єдности без злиття і ріжности без суперечень, себто соборности одиниць і самого соціяльного тіла.

Системо-політичною проблємою є встановлення політичного принципу, що обороняє морально-правне вирішення проблєм.

До такого вирішення і веде органічний принцип.

Ліберально-індивідуалістичний принцип намагається її вирішити в області створених людиною протиріч системо-політичною доктриною, що відповідає цим протиріччям.

Абсолютистично-колєктивний принцип намагається усунути створені людиною протиріччя шляхом побудованого на принципі злиття і сталого механічно-мертвого розмежовання системо-політичного моноліту.

Таким чином лише органічний принцип намагається вирішити системо-політичну проблєму, підходячи до неї від розвязки проблєм морально-правних[2]).

Два останні, навпаки, ставлять морально-правні проблєми в залежність від вирішення системо політичної проблєми в формах, що відповідає тій або іншій концепції.

(Докінчення буде).

---

[1]) Не важко запевнитись, що порушення цих гармонійних сполучень в спосіб негації душі та її функцій привели до панування або „чистого розуму“, або брутальної сили (раціоналізму і волюнтаризму), а через них до панування фізичного єства з його емоціональними інстинктами, короткозорим інтелєктом і животними жадобами над духовою істотою. Консеквенціями панування інтелєктуального раціоналізму і животного волюнтаризму є сьогоднішний стан річей.

[2]) Морально-правне вирішення проблєм вимагає розглянення їх під кутом вічности, а не тільки часу. Звідсіль політика як наука, що шукає і знаходить закони, і політика як штука — служити тим законам. Системо-політичне вирішення проблєм зводить політику до рівня політичної практики — розвязки проблєм тільки на сьогодні. Звідсіль той хаос „пактів“, що панує в сучасності і своїм клеймом мішає раціоналізм та волюнтаризм.

Хроніка.

Памяті † Проф. Д-ра Станислава Дністрянського.

5. травня 1935 р. в Ужгороді на Підкарпатті від паралїжу серця помер бувший Ректор Українського Вільного Університету в Празі, звичайний професор д-р Станислав Дністрянський, 65 років, родом з Тернополя (Галичина).

Скінчивши правничий факультет у Віденськім унів. і одержавши там докторат в 1894 р. покійний все своє життя присвятив науці і був професором цивільного права у Львівськім університаті, а від 1920 р., опинившись на еміграції, став професором цивільного права і загальної науки права в Українськім Вільнім Університеті в Відні, від 1922 р. в Празі, куди перенесли університет з Відня, як в гостинну для словян державу. Тут він невтомно працював до кінця свого життя, присвятивши всю увагу науці й здійсненню ідеї української державности, незалежности й національної та державно-територіяльної соборности.

Покійний, окрім безлічи друкованих юридичних статтей, має звиш 40 більших і великих праць з области права і суспільних наук. Друковані вони в українській, німецькій, французькій, англійській, чеській, польській, сербській, хорватській мовах. Після покійного залишилося багато наукових праць в рукописах. В юридичних працях він послідовно держався соціольогічної методи. Наукова спадщина по нім велика.

Дізнавшись від мене в Відні в 1920 р., що в 1830-х роках в Росії спеціяльна Комісія, організована кодифікатором Сперанським, на чолі з проф. Даниловичем працювала над кодифікацією українського права і що той кодекс з наказу царя, який роздумався, спалили, але один примірник проєкту випадково урятувався і професори Нольде та Пергамент, які знайшли його в льоху Петербурзького університету, в 1910 р. його надрукували,—небіжчик особливо зацікавився тією новиною і з того часу шукав того кодексу, знайшов і з запалом студіював. (Частину того кодексу (проєкту), завдяки Сперанському, зробили діючим правом і завели в І. ч. Х. т. зв. зак. Рос. імп. для губ. Чернигівської й Полтавської, в Україні, де це українське право й було чинним до 1920 року).

Покійний був дійсним членом Українського Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові, членом Української Акад. Наук. в Києві, почесн. членом Українського Правнич. Т-ва у Львові, Головою Українського Правнич. Т-ва у Львові, Головою Українського Правн. Т-ва в Празі, а в 1933 р. був одним з організаторів і головою Правн. Наук. Зїзду в Празі, який провів блискучо по заранні виробленому пляні розроблення українського права. (В цім Зїзді взяв участь і Український Соціольог. Інст. в Празі).

Від 1907 до 1918 р. небіжчик був членом Віденського Парляменту, а в 1918 р. Головою Комісії у Відні для реформи ци-

вільного права. В Празі він, окрім Українського універ., читав лекції в Чеському Інст. Політ. Наук і в Німецькому унів. Одна з його праць видана Чеською Акад. Наук.

Серед правників покійний проф. Дністрянський користувався заслуженою славою талановитого серіозного вченого і невтомного працівника. Таку опінію мав він не тільки в українців, а також і в чужинців. Торік до Деканату Правничого Факультету Укр. В. Ун. в Празі звернувся японець з проханням дати йому інформацію, де і коли він може побачити проф. Дністрянського. Виявилося, що він правник-цивіліст, висланий в Европу з науковою ціллю і йому доручено в питаннях українського цивільного права звернутися в Празі до проф. Дністрянського. Японець одержав від нього всі необхідні вказівки для наукових студій українського цив. права.

Добрий серцем, вражливий на чужу біду і чистий душею, він проймався еміграційною нуждою української молоді і був для неї всюди, де міг, вірним опікуном і добродієм. Не вважаючи на своє розстроєне здоровля і дуже кволе серце, він ніколи не відмовлявся піти до того чи іншого представника влади і просити його помочі чи заступництва для потребуючих.

Ставши емігрантом і втративши надію працювати на рідній землі, він прийняв чехословацьке громадянство і цінив його високо, підкреслюючи і в своїй роботі, і в своїх виступах духову культурність і словянську гостинність чехів, які не відмовляли йому права і можливости працювати для української словянської народности, науки, культури. Був він великим поклонником професора Т. Масарика, як людини, як ученого, як патріота, і як президента Республики.

Покійний тяжко відчував і переживав небратерські і несправедливі відносини словянських держав до української словянської нації, і дуже цінив інше відношення до неї Чехословацької Республики. В словянськім питанні він стояв на ґрунті програми Кирило-Методіївського Брацтва Шевченка, Костомарова й ін., щоб усі словянські народи стали братами, вільними, рівноправними і кожен мав би свою самостійну, суверенну державу в словянськім союзі. Він був словянином, чехословацьким громадянином і вірним сином Українського народу та ідейним робітником. Був він одночасно українським державником, самостійником і соборником. На тих всіх позиціях він і вмер, нічим не поступившись. Тому й праці свої він друкував українською, чеською, польською, сербською, хорватською, болгарською, словянськими мовами. Тому, й перейшовши в Чехословацьке громадянство, він свобідно й віддано продовжував українську роботу, працюючи й для Чехословаччини, й для словян. Ідея необхідности словянської солідарности і взаїмности та співробітництва була і його ідеєю. Український нарід він підносив за його історичну европейську правову культуру і правове думання, протиставляючи свій нарід примітивізмові в вирішенню взаємовідносин під керуванням принципу переваги й панування грубої сили над правом. В науці

він був поклонником німецької школи правників. Українська національна робота зєднувала йому загальні симпатії українців, як старшого покоління, так і молоді.

В еміґрантських умовах життя, серед турбот і напруженої праці для шматка хліба і для добра українського народу, словянства й людства він остаточно підірвав своє здоровля, хоч його дружина з самопожертвою доглядала його, як мати дитину.

19. грудня 1933 р. на мойому ювілеї пятидесятилітної наукової, літературної і громадської праці небіжчик прийняв на себе головування. Ждали його в кабінеті, щоб іти в салю, а його нема... Нарешті, входить, захитався і впав непритомний. Пульс ледви помітний, вигляд умираючого. Після допомоги відкрив очі. Тоді тільки сказали його дружині і ввели її з салі в кабінет. Одвезли його додому і він пролежав кілька днів. Це була серіозна осторога і він став берегтися, а дружина ще пильніше доглядати. Але смерть і підкрадається, і нападає...

З дружиною він поїхав на Підкарпаття, 4. травня післав листа Секретареві Факультету др. Шляхтиченкові, що за кілька днів вертається кінчати лекції, а 5. травня вже не стало доброї людини, справжнього патріота, вірного сина Української нації і славного вченого. Мир праху Твоєму!

Смерть проф. Дністрянського викликала великий відгомін жалю серед учених, особливо правників. Український Унів. в Празі та його факультет права і суспільних наук одержали вислів жалю і співчуття між іншими від: Декана Прав. Фак. з Брно, Ректора Карлового Унів. в Празі, Декана Правн. Фак. того ж унів., Голови Сенату д-ра Соукупа, проф. Урбана, Президії Мініс. Шкіл, Наук. Тов. ім. Шевченка, (Львів), Ректора унів. в Братиславі, Ректора унів. в Брно, Декана Правн. Фак. в Братиславі, Словянського Уставу в Празі, Школи Політичн. Наук в Празі, Украін. Наук. Інстит. в Берліні, Украін. Господар. Акад. в Подебрадах, Украін. Студ. в Берліні, Ректора Німец. унів. в Празі, Декана Правн. Фак. того ж унів., Канцелярії Президента Респ. ЧСР., Міністра Освіти в ЧСР., Голови Президії Міністерства Справедливости в ЧСР., Украін. гімназії в Жевницях, Правників з Хорватії (Югославія) і від ін. Ці вислови жалю і співчуття красномовно показують, кого в особі покійного проф. С. Дністрянського втратили Український Університет в Празі, Українська наука, Українська нація, юридична наука взагалі і учений світ.

С. Шелухин,
Декан фак. права і сусп. наук Укр. В. Унів.
в Празі і Голова Укр. Правн. Т-ва в Празі.

30-ліття літературної творчости Г. Костельника.

Великі особистості вичувають, хоч і не все вповні вірно та всеціло, закони, дані Богом природі і людям, плян Творця, коротко кажучи, Думку Божу. Своє вичуття висловлюють вони або поетичними образами (поети й письменники), або науковими творами, в яких оформлюють своє вичуття в льогічні думки (ве-

ликі вчені), або врешті вичуту Божу Думку намагаються втілити в суспільні організми (великі ідеольоги, організатори, провідники, правдиві державні мужі).

Одною з таких особистостей є якраз о. др. Габор Костельник (*1886 в Бачці), за яким вже 30-ліття літературної і наукової творчости. Вичуті Божі закони висловлює він чи то прекрасними поетичними образами, чи то схоплює їх в глибокоумні систематично упорядковані думки — наукові твори. Зачав він свою письменницьку діяльність збіркою ідилічно-описової поезії „З мойого валала" (З мого села), виданою в Жовкві 1904/5 р. (зрецензованою відразу прихильно В. Гнатюком в ЛНВ). Далі видає Габор талановиті збірки поезій в хорватській мові, як „Баляде і романсе", 1907, „Горске сімфоніє", 1912, а особливо „Тренуці", 1912, якими здобуває собі замітне місце в хорватській літературі і з яких деякі вірші, підложені під ноти, стали народніми хорватськими піснями. Далі слідують: „Встань Україно!" (патріотична лірика в українській мові, 1917), „Помершій донечці", (особисто-елєгійна лірика, 1921), „Пісня Богові" (релігійно фільософічні поезії, 1922), „Препасц виници", (Загибіль винниці, в бачв. діял., 1924), „Іскри" (друк. в „Дзвонах" реліг.-фільос. нариси, 1932—3) і ціла низка оповідань в бачванській (друк. в бачв. календарях) і українській мові.

В ділянці драми дав Костельник два гарні глибокі твори в бачв. мові, а то „Єфтайова дзивка" і зразок різдвяної драми для діточого театру „Гу Христові" (вид. 1934 р. в українськім перекладі під наг. „До Вифлеєму").

Літературна творчість Костельника відзначається глибиною здорових думок, щирістю і безпосередністю зворушливих почувань та оригінальною мистецькою формою (докладно його творчість в бачванській мові і його праця для бачван. літературного відродження оцінена В. Миропільським в „Дзвонах" ч. 6. і 7. 1931 і окрема відбитка).

Друге поле творчости Габора це літературна критика, започаткована хорватською працею про Мажураничеву „Смрт Смайаґе Черчіїґа", а далі талановитими й незвичайно бистроумними працями, як „Т. Шевченко з етично-релігійного становища", 1910, „Ломання душ" (Франко, Винниченко, Тичина, 1923) і ціла низка рецензій. Можна сміло сказати, що у нас щойно від Костельника зачинається католицька літературна критика. Справді варт, щоб він розробив ближче теоретичні основи тієї критики.

Коли в літературній творчості Костельник подивляв Думку Божу в природі й у всесвіті, то в науковій творчості намагається він схопити плян Творця синтентично, збагнути буття, виробити собі власний відповідно обоснований фільософічний світогляд. Тому перекидається він з одної ділянки в другу, веде свої досліди, потрібні до цілости, до заокруглення свойого знання, на якім ставить будівлю своєї фільософії. Тому гама заінтересовань його ума дуже широка. Від літературної критики переходить він до метафізики („Границі вселенної"). Але тут показалася потреба

зглибити теорію пізнання („De principiis cognitionis fundamentalibus“, „Три розправи про пізнання“) і льоґіку („Das Prinzip der Identität — Grundlage aller Schlüsse“ і „Ordo logicus“), щоби з тією пропедевтикою фільософії, з тими приладдями забратися врешті до досліду самого буття і його тайн, щоб перейти до теольоґії („Христіянська апольогетика“, „Спір про епіклєзу“..., „День тайної Вечері“) та звязаної з нею фільософії („Світ як вічна школа“, „Поняття матерії...“, „Зародкова душа“), а врешті, щоб дедукційним шляхом перейти від фільософії до біольоґії („Ґенеза жін. й муж. полу“) і психольоґії (давніше нап. „Психольоґія віри“ і тепер друк. „Справжнє джерело атеїзму“).

Ось коротенький перелік важнішої творчости о. др. Г. Костельника в ріжних напрямах. Щоби вказати ближче великі вартості, які вніс він в нашу літературу й науку, треба би писати окрему, і то довгу статтю.

Вказувати і пригадувати на обильну творчість Габора з приводу її 30-ліття тим приємніше нам, що він є одночасно визначним співпрацівником нашого журналу та в перших роках і його співредактором, а й досі близьким дорадником, з якого вказівок ми нераз з великим хісном для журналу обильно користали й користаємо.

В 30-ліття його творчости бажаємо йому щиро й на далі таких світлих успіхів в творчості, як досі, а одночасно дякуємо йому за його поміч для нас в редакційних справах. Редакція.

Музей Визвольної Боротьби в Празі.

В травні минає десять літ, як в Празі засновано Музей Визвольної Боротьби. Тенденцією основників було створити закордоном осередок, де можна би примістити всі памятки наших недавних визвольних змагань, а в першу чергу такі памямки, яких з ріжних причин не можна було зберегти на українських землях. Чотири роки не мав Музей приміщення і ввесь музейний матеріял переховувався в скринях. Щойно завдяки жертвенності американського українця Лисюка дістав Музей помешкання, де можна було виложити хоч найважніші експонати. Впродовж десятилітнього існування Музей зібрав около сімсот тисяч чисел експонатів, а в тім єдину на всю Україну збірку української преси на еміґрації, що нараховує 1257 назв. Щоби забезпечити Музеєві власне приміщення, перевела управа Музею збірку на будову власного дому. Збірка впродовж двох років дала двіста тисяч чеських корон, що є половиною коштів, потрібних на вибудовання власного дому. Управа приневолена в найближчім часі приступити до самої будови, тим більше, що Музей є в небезпеці знову опинитися без приміщення, бо Лисюк, мимо найліпшого бажання і найбільших зусиль в тім напрямі, не може в наслідок господарської кризи дати Музеєві цієї помочі, що давніше. Тому Музей мусить підтримати все українське громадянство, а в першу чергу край. Тому ми закликаємо наше громадянство підтри-

мати дальшу акцію збірки на дім Музею Визвольної Боротьби, щоб якнайскорше зібрати суму, потрібну на виставлення цього дому. (Гроші посилати через Земельний Банк Гіпотечний у Львові на поштову складанку ПКО 500.170 з допискою МУД (Музей, Український Дім), або на адресу дир. Музею: Prof. D. Antonovyč, Praha—Nusle, 245 Czechoslovakia).

Рецензії.

„Шлях Нації". Місячник Української Національної Політики і Громадського Життя. Ч. 1, Львів, 1 травня, 1935 р. 48, вел. 8⁰.

Великі політичні події на Україні 1918—23 р. виявили, що зовнішня політична акція є завсіди звязана з внутрішним станом орґанізації українського громадянства, що передумовою її кожного успіху є конентрація всіх українських політичних сил на ґрунті спільної їм всім української ідеї. У новішій політичній літературі, а зокрема в писаннях пок. В. Липинського це ствердження і пороблені з нього висновки дістали назву „примату внутрішньої політики над зовнішньою політикою", примату в цьому розумінні, що кожночасне значіння українства на зовні у світовій політиці міряєтьсв тільки і тільки його внутрішною силою, його здібністю бути бажаним союзником — або грізним, чи небезпечним ворогом.

В хронольоґічному розвитку української політичної думки розробленню і поширенню цієї засади української національної політики присвятив львину частину своїх статтей у „Меті" Др. Василь Кучабський.

Але на жаль, ті вказання, хоч їх видвигнув великий ум, а пропаґував визначний публіцистичний талант, не скоро здобули собі вплив на українську політичну думку. Щойно після довгого часу, після іноді болючого досвіду прийшли у нас накінець до загального зрозуміння, що у політиці, як у грі реальних сил і інтересів, тільки такі народи можуть брати участь, що самі уявляють собою означену політичну силу і через те дають реальну користь тим, що з ними вяжуться.

Зовнішним проявом цього — в кожному разі щасливого — звороту в політичних поглядах зрілої частини українського громадянства треба вважати „Шлях Нації", що у свойому 1 ч. з дня 1 травня 1935 р. як головну точку своєї програми поставив широку концентрацію всіх українських політичних сил на ґрунті спільної для всіх української національної ідеї.

Як начальний редактор цього нового журналу фіґурує Зенон Пеленський, що своїми статтями, міщеними колись в „Перемозі", не тільки запевнив тому орґанові принагідну почитність серед громади читачів, поважніше заінтересованих політикою, але також дозволив мати надію, що колись згодом може він стати визначною силою в нашій публіцистиці. Серед співробітників „Шляху Нації" бачимо Василя Кучабського, який своєю участю дає запоруку, що новий журнал розглядатиме політичні справи серіозно — отже здалека від всяких особистих симпатій чи антипатій, і глибоко — це значить у тісному звязку як з власним українським минулим, так і зі загально-світовим політичним положенням.

Програмово-редакційна стаття „Ш Н." з такими своїми точками як націоналізм, державництво, патріотизм, душевний позитивізм, християнська етика, солідаризм і авторитаризм або соціяльний аристократизм є живим доказом далеко посуненого розвитку української політичної думки. Особливо такі точки тієї програми як аристократизм, патріотизм, солідаризм, душевний позитивізм, християнська мораль і етика свідчать, що могутня своїм змістом творчість Вячеслава Липинського щораз більше і більше ділає на українські душі і що великий капітал його політичної теорії стає поволі спільним добром всіх українців, що стоять на національному українському ґрунті. Сформулування таких уступів як патріотизм, націоналізм і авторитаризм

можна вважати дуже влучним навязанням ідей В. Липинського не тільки з нашою дійсністю, але перш усього з дотеперішнім станом української політичної думки.

Одначе наскільки про вступну статтю „Шляху Нації“ треба говорити наперед з тієї чисто формальної причини, що вона є перша і програмова, то з огляду на свій зміст, на підхід до соціольоґічних явищ, на спосіб вислову — на найбільшу увагу заслуговує стаття В. Кучабського п. з. „Політичні конечності“. З-посеред цілої низки статтей цього автора, написаних по українськи, хто знає чи це не одна з найкращих його статтей. Здібність публіциста іде тут в парі з глибокою інтуіцією історика, гаряче почування патріота зі застановою політика, що вміє бачити дійсність такою, якою вона є.

Хоча тема про занепад демократії стала вже сьогодні навіть банальною, але проте поза В. Липинським ніхто другий не дав українській періодичній публіцистиці такої картини розкладу повоєнної демократії, як тепер В. Кучабський.

Розклад захопив — пише про те В. Кучабський — европейські демократії. Народи, що хотять від нього ратуватися, звертаються до диктатури. Але так можуть робити тільки народи державні — отже народи, що мають до своєї диспозиції апарат державного примусу. Будучність таких народів залежить від того, в чиї руки дістається диктатура — чи великих мужів, чи шарлятанів, чи таких, що творять, чи таких, що все душать як більшовики. — Положення українського народу тим тяще, що він своєї держави не має, що він може обновитися не шляхом державного примусу, але шляхом добровільного співділання всіх українців. У цьому свойому змаганні до обнови українці мусять мати на увазі дві конечності: задержатися у стані відповідного національного здоровля й орґанізованости та витворити відповідні нові політичні верхи. Першим іспитом зрілости тих верхів буде прочищення українського громадського життя від партійництва й отаманства, що своїм напором розсаджують обручі української національної солідарности.

Це очевидно тільки найсутніший зміст тієї статті. На особливу увагу заслуговує її оцінка значіння церкви і релігії для національного життя. Від скріпленого ділання церкви узалежнює автор успішність всіх українських — отже політичних, економічних і культурних змагань. При тім те все поважне, навіть суворе, без жадного доливання демаґоґії.

В порівнанні з В. Кучабським, що розглядає українську справу на тлі загально-европейському, Зенон Пеленський у статті п. з. „Критикани і опозиціонери“ піддає безпощадній аналізі психольоґію сучасного українського громадянства і звязані з нею практичні наслідки. Головна думка автора опирається на ствердженні, що події з 1914—19 рр. дали українцям підвищення й скріплення національного почування, яке одначе не найшло одноцільного зовнішного вислову. В той спосіб той цінний капітал не тільки марнується, але навіть стає шкідливим, бо вироджується в критиканство й опозиціонерство, що у кожній справі не йдуть дальше слова: ні! В наслідок такого психічного наставлення українського громадянства з кожним роком росте опозиція, що втікає від всякої практичної національної роботи. На тлі цієї дійсности виринає питання, хто займеться щоденною орґанізаційною діяльністю? Де є нові сили, що зможуть прийти на місце дотеперішніх? Після обговорення складних взаємин між Українською Парлям. Репрезентацією, як зовнішним українським представництвом і У. Н. Д. О. як внутрішньою українською орґанізацією, після зазначення свого критичного відношення до цього У. Н. Д. О., після ствердження, що українська опозиція не здібна в теперішнім своїм стані до ніякої позитивної акції, автор висуває конечність загально-національної концентрації на основі української національної ідеї та вказує цілу низку пекучих актуальних справ, що ждуть своєї розвязки.

Подібно як статті В. Кучабського і З. Пеленського також і стаття М. Демкович-Добрянського п. з. „До джерел великої творчости“ має ревізіоністичну закраску і піддає критичному розглядові українську культуру, а зокрема літературну творчість. Автор „обвинувачує“ українське пись-

менство, що воно все ще живе тільки Шевченком і не видало іншої великої творчої індивідуальности. Причину цього бачить автор в недостачі відповідної культурно-мистецької атмосфери, атмосфери, перенятої героїчним духом старої літературної творчости. Тому що новітні рухи — як фашизм або гітлєризм — не дають нічого творчого, що можна би вжити для обнови нинішних народів, автор обосновує необхідність звороту і „аншлюсу“ до великої творчости старої Греції, Риму, середньовіччя і до творчости таких духових велитнів у новітніх часах, як Шекспір і Ґете.

В той час, коли всі досі обговорювані статті займалися внутрішно-українськими — політичними і культурними — справами, Др. Л. Макарушка і В. Целевич займаються обговоренням питань світово політичного, міжнародного характеру. Стаття першого „Іде новий лад!“, присвячена зясуванню постепенного банкроцтва політичної системи, створеної версальським миром, стаття другого п. з. „Сумерк велитнів“ старається доказати, що у наших часах можливі тільки держави, творені на національних основах і що в звязку з тим наступає доба повільного, але неминучого упадку всіх імперіялістичних держав

Хтось злобно настроєний міг би сказати, що ті обі статті є проречистим доказом, що тяга до „заграничної“ політики і до всяких „орієнтацій“ ще не перевелася навіть серед наших практичних політиків, але ми на щастя не можемо вже цього сказати, бо і пос. Л. Макарушка і В. Целевич дуже виразно зазначують, що великі міжнародні можливості можуть бути використані тільки відповідно зорґанізованим у нутрі громадянством.

На закінчення 1 ч. „Шляху Нації“ іде відділ рецензій, української хроніки і міжнародніх справ.

З української хроніки варто згадати дві замітки — одну про русофільство В. Панейка, другу — про період загальних зборів ріжних українських інституцій. Перша тим інтересна, що русофільство Панейка розглядає не в площині особистих низьких мотивів, які в нас люблять підсувати немилим авторам, але в площині історичного права, що всяке ослаблення України на заході супроти Польщі викликує її рівночасне ослаблення на сході супроти Москви, що вся вага української проблєми в цьому, щоби з ненависти до Польщі не втопитися у всеруському морі.

Друга замітка дуже слушно зазначує, що — як вчить дотеперішний наш орґанізаційний досвід — демократизм у формі загальних зборів ріжних товариств є корисним засобом орґанізувати українське населення і перетворити його з маси в орґанізоване громадянство. Тому, що нема ідеально досконалих політичних систем, ми також думаємо, що не можна і демократії відсуджувати в цілості від чести і заслуги, хоч би тому тільки, що ціле наше національне відродження відбувається під знаком демократії і що досі ще не має чим заступити сил, створених демократією. Є ділянки, де демократія є шкідлива і неможлива, але є також і такі, де вона є корисна. Це треба мати на увазі і не наслідувати безкритично чужих зразків з власною шкодою.

Як з цього видно, огляди „Шляху Нації“ тим цінні, що не ілюструють безкритично чужої політичної ідеольоґії, створеної в обставинах, що дуже часто зовсім не покриваються з українськими, але стараються вказати, що кожна ідеольоґія служить суто практичним і реальним цілям і що з їх зміною і вона зміняється.

Шлях Нації це замітна поява. Одначе він сповнить поставлене собі велике завдання і причиниться до прочищення Авґієвої стайні українського громадського життя лише тоді, коли він зуміє справді вдержатися на понадпартійній плятформі і оцінюватиме всі явища українського життя дійсно з загально-національного понадпартійного становища.

Х.

Є. Ю. Пеленський: **Сучасне західньо-українське письменство.** Огляд за 1930—1935 рр. Львів 1935. Літературна Бібліотека. Стор. 64, 16⁰.

Характеризує цю книжечку не так її головний наголовок, — як піднаголовок: дійсно, це огляд; і більш нічого. Лише в першому 12-сторінковому відділі п. з. „Напрямні“ автор пробує, — до речі, без великого

успіху, — надати своїй книжечці риси деякої суцільности. Але скромненькі теоретичні підстави й критерії, подані на вступі, не в силі зробити з цієї книжечки одностайно продуману й виконану цілість. Дальше автор так поринає в свому реферуючо-справоздавчому тоні, що вриває часто на останньому з вичислюваних імен, навіть не стараючись дати якісь висновки, або бодай якенебудь стилістичне чи вербальне закінчення. Таким чином книжка залишається торзом. Але за це не можна на автора гніватися. Бо, накінець, і матеріял, що його він узявся оформлювати є пливкий, недокінчений, фраґментаричний. „Незамкнена книга", — мовляли наші старші історики літератури, що навіть вважали цю „незамкнену книгу" за якесь табу, недоступне для літературної історії й критики. Не диво, що живучи на такому підложжі, ми не мали де навчитися правильного, синтетичного підходу до найновіших, сучасних літературних явищ. Огляди поодиноких ділянок найновішої літературної творчости — це у нас рідкість; відважувалися випливати на це бурхливе море сучасности дуже нечисленні молодші критики. Тому вже сама думка, дати суцільний огляд найновішої літературної творчости на західніх землях і еміґрації, — заслугує на увагу і признання.

Коли ж річ іде про виконання задуманого пляну — то книжечка ця, по суті, дає мало що більше, крім сухого вичислення механічно поділених на ґрупи авторів і творів. І було би дуже добре, коли б автор був обмежився і в своїх намірах до такого завдання. Тоді книжечка зискала б багато на точності й повноті бібліоґрафічних даних, а не поширювала б субєктивних та неопертих на піяких одностайних критеріях деяких поглядів про поодиноких авторів чи їх твори. Не було б у книжечці тоді таких зайвих річей, як перецінювання Маланюка, зводження деяких визначних молодих поетів до ролі маланюківських сателітів, загальникове причіплювання епітетів у роді „заслугує на повне признання" і т. п. до ріжних мірнот, — та не було б і інших непотрібних річей, таких, як часте неоправдане оперування поняттям літературних впливів, механічне клясифікування літературних явищ, спроби оцінок без відповідної селекції матеріялу і т. подібне. Авторові, як фаховому бібліоґрафові було б більше до лиця з книжечкою реферуючо-бібліоґрафічного характеру, без належно немотивованих спроб оцінки, — читач теж мабуть більше би скористав.

Але, на загал, згадані деякі перспективи й оцінки не є знов аж так невірні, щоби робили цю книжечку шкідливою. Безперечною додатньою сторінкою слід уважати м. ін. серіозна постава автора до тих початків католицької творчости, які починають проявлятися в нашій сучасній літературі. А в цілому—книжечка може добре послужити кожному інтеліґентові, як короткий інформатор про дати, імена, загальний характер творчости деяких авторів, і т. п.

мг.

Вияснення до рецензії книжки: *Др. Евген Олесницький:* **Сторінки мого життя.**

Ми отримали отсе вияснення, яке радо поміщуємо.

Редакція.

В 4-тій книжці „Дзвонів" за 1935 рік поміщена рецензія Х-а на повищі спомини. Хоч написана вона непересічно, розважно, річево і безсторонно, то все ж таки автор рецензії дійшов остаточно до хибного висновку, що: „Автор споминів був мабуть типовим передвоєнним інтеліґентом — лібералом, що як з одного боку Церкви не поборював, так з другого віру і реліґію вважав потрібною для жінки, дітей, служби і селян, без власного зацікавлення для реліґійних проблем".

Як дуже близький до автора споминів ствердити мушу, що пок. Др. Евген Олесницький був реліґійним, віруючим і практикуючим, що не лише дома у нього придержувалися реліґійних практик, але навіть в часах своїх подорожей по світі сповідався він і вступав до церков, як лиш була до цього нагода. Відвідував відпустові місця. Був в Люрд і там сповідав ся. В часі перед своєю недугою, зробивши собі обіт, пішов враз з жінкою пішком зі Стрия до Гошова на прощу. Давав жертви на церкви, на богослуження.

Священичий стан поважав і всюди, як в соймі, так і на парляментарній арені, а теж і перед судами боронив його авторитету. Характеристичне було це, що, маючи одну донечку, казав, що мріє про це, щоби вона вийшла за священика.

Одначе уважав, що і священики є люди, і їх ділання підпадають критиці, а виступи на шкоду загальну, чи народню підпадають напятнуванню.

То певне, що в споминах своїх писав безоглядну правду, і радів, що вже змінило ся на ліпше, що на митрополичім престолі засіла особа тієї міри, що митрополит А. Шептицький, що з часу реформи відносини у Василіянськім Чині змінилися, що звідтіль вийшли такі люди, як митр. А. Шептицький, еп. Ортинський, оо. Філяс, Веселий і інші, що і в Зарваниці за часів наших все змінилося в напрямі науки Христа, який торгуючих прогнав з церкви.

При тім зазначую, що „Сторінки з мого життя" це не спомини, а властиво лише вступ до властивих споминів, бо вони доведені лише до часів Баденія, отже до часу, коли Др. Евген Олесницький став послом, а тоді щойно зачалась його велика діяльність, тоді він станув на чолі нашої політики і стояв довгий час.

Це щойно було би найважнішим і найінтереснішим та давало би повний образ поступовання і переконань автора, а так при теперішнім стані споминів при висновках з частини життя про цілість можна дійти до хибних заключень.

На жаль, спомини його знищено при вході москалів в 1914 році до Львова, а це, що тепер є, зміг ще покійний написати до смерти, яка не дала йому змоги споминів скінчити.

Др. Ю. Олесницький.

Teoktyst Paczowski. **Żywoty świętych ks. P. Skargi w przekładach rusko-ukraińskich**. Lwów 1835. Odbitka z Sprawozdań T-wa Naukowego we Lwowie. стор. 9.

Це резюме поважної праці молодого львівського дослідника укр. фільольоґії про живі літературні взаємини українського й польського народів. Навязуючи до праці Ґудзія п. н. „Переводи „Żywotów Świętych" Петра Скарги въ юго-западной Руси", Київ 1917, в якій автор дав огляд 130 укр. перекладів Скарги, що находяться в бібліотеках Київсько-Михайлівського Монастиря, Київсько-Софійського Собору, Київсько-Печерської Лаври, Духовної Семінарії в Могилові, Музею Румянцова в Москві і Народного Дому у Львові, Пачовський дальше шукав цих перекладів у львівських бібліотетах Наукового Т-ва ім. Шевченка, Національного Музею та Народного закладу ім. Оссолінських і ствердив, що ці переклади находяться в Прольоґах, Мінеях, Учительських Євангеліях і Сборниках переважно ще не опрацьованих рукописів. Він подав опис 148 перекладів і зазначив, що великий вплив „Żywoty Świętych" Скарги мали на „Життя" Дмитра Ростовського і це буде предметом його другої праці на ту тему.

Цей короткий реферат Т. Пачовського вказує на вагу його праці й дослідів у мало ще опрацьованій, а так цікавій ділянці укр. духової культури. Варто б також звернути увагу на численні впливи укр. письменства XVI—XVIII ст. на польське, а авторові побажатиб, щоб мав спромогу використати й інші бібліотеки позальвівські у Польщі, а головно монастирські й капітульні, майже ще недоступні для дослідників.

В. М. Л.

J. Macurek, **Dejiny mad'aru a uherského státu**, v Praze, 1934, ст. 344 + 14 мапок.

Названа книжка не є тільки історією мадярів, а й народів, що їм судилося входити в склад угорської держави. В тім і її додатна особливість, бо дотеперішні історії Угорщини так писані, що ніби поза мадярами вже й не було в ній інших народів. Одначе з додатністю і, сказать би, новістю такого типу історії многонаціональних держав вяжуться і труднощі завдання. Написати історію мадярського, хорватського, волинського, словацького, нарешті українського народів під зверхністю угорських королів

впродовж майже тисячоліття, не так то легко. Все може статись так, що якомусь народові посвячується більше уваги, іншому менше і може здаватися, що автор не безсторонній. Нічого не маємо супроти, так мовити б, історичної регабілітації словаків, — мабуть те оспорюватимуть мадярські історики. Взагалі мадярам не легко буде стравити те, що автор ставить їх історичні представлення, ми сказали б, на належний рівень. Однак з спеціяльно українського погляду треба ствердити, що автор замало уваги присвятив українській кольонізації в межах Угорщини й її значінню.

Автор використав для своєї праці тільки писання А. Петрова, і то часом своєманітні. Появу напр. східних словян за Карпатами, вслід за Петровим („Древнѣшія грамоты...) відносить до VII—VIII століття, а від себе — невідомо, на якій підставі — додав, що вони „пізніш зникли в масах інших народів“ і „русів перед XII ст. на південній підкарпатській смузі не могло бути“. Чи ж треба доказувати, що в наш час до використовування самого Петрова далеко не можна обмежитись? Просто вражає факт, що серед використаних джерел немає ані одної праці і відповідних публікацій галицьких українських учених, як також і підкарпатчиків. Навіть видані по світовій війні в Ужгороді Наукові Збірники „Просвіти“ (до десяти томів), присвячені виключно історії б. Угорської Руси, автор цілком зіґнорував. Як в таких умовинах може представлятися історія „русинів“ в Угорщині, сперта на таких неповних джерелах, згори можна собі уявити. Хиби в сутньому чергуються з недоглядами в дрібницях: напр. автор там, де треба сказати „Ужанський“ ком. нераз пише „Угочанський“ — це ж два ріжні комітати. Не можемо переходити всіх недостач праці Мацурека під оглядом підкарпатоукраїнським, скажемо лише, що ця книжка як підручник не може служити підкарпатським українцям. Її частини, присвячені підкарпатсько-українській території, тим дивиіші в своїй неповноті й частих хибах, що ця праця виходить під редакцією двох чеських професорів університету, а саме М. Вейнґарта та В. Халупецького (останній історик); в додатку автор є доцентом при катедрі історії, яку веде Бидло...

Хочемо вірити, що при другім виданню цього „високошкільного курсу“ історія „русинів“ в Угорщині буде належно зображена. Самий же спосіб писання історії, як історії народів Угорщини, повторяємо, є принципово правильний. Це повинно бути добрим прикладом для російських істориків аж до проф. Фльоровського, що тепер видає в Празі двотомову працю з історії Росії..

Проф. О. Мицюк.

З преси і журналів.

В **Вістнику** (ч. 5. с. р., ст. 392) читаємо, що Донцов не може відповідати за творчість навіть тих, які — як здається Н. З-і — стоять під його впливом, подібно як доктрина католицизму не може відповідати за карикатуру, що з неї роблять..., але кілька рядків вище, то вже робить Донцов відповідальним В. Липинського за останній виступ Панейка!! Цікаво?! Спитаєте, чому це так. — So will Herr Doktor Doncow! — і баста. Дві мірки, густо-часто стосовані на сторінках того журналу.

Як виглядає безсвітоглядна література, побачите, читаючи деякі оповідання в **Назустрічі**. Ось нпр. опов. „Борис“ (ч. 7). Зміст: На жінку трохи посварив її чоловік, при чім мав він рацію, як це вона сама признає. Але якраз ця рація її найбільше дратувала і вона, для „пімсти“ іде до мешкання доктора, який в ній любився, щоб „дозволити йому доказати, як він її кохає“. Доктор зачинається залицяти... Вправді до „повного доказу“ не дійшло, але гадаєте, що з якихось вищих мотивів? Гадаєте, що може тій жінці прийшов на думку обовязок подружої вірности, її присяга, згадка про гріх і Бога, може збудилась совість, душевна боротьба? Куди там! Ні! Перешкодив тому тільки звичайний припадок: вбіг її синок і попровадив маму до дому. А також в опов. „Дзеркало“ (ч. 10 с. р.) молода дівчина, пройнята нещасним коханням, добуває з шуфляди лискучий бравнінґ. Га-

даєте знову, що до самовбійства не дійшло задля душевної боротьби, віри в кару в позагробовому житті? Де там! Щось подібне й не мигає в думці (це був би вже світогляд!). Знову ж дрібний припадок: побачила вона в дзеркалі свою постать, що видалась їй дуже смішною. Тільки це і більш нічого відводить її від самогубства. — На перший погляд ніби оба оповідання зовсім невинні, бо в обох випадках не доходить до гріха. В дійсності на дні оповідань криєтьзя безсвітоглядля, а радше світогляд, в якім місця на Бога і його закони не має. Змальовані там одиниці, в яких поступованню моральні вартості не грають ніякої ролі. Взагалі змальовані там постаті, в яких душі не має глибших конфліктів і змагань. — Ба, що більше! З ч. 9-ого довідаєтесь від пана В. Сомерсет-Моґема, автора опов. „Нормальна людина", що всі люди є ненормальні, а й той мужчина, що видавався йому нормальним, в дійсності потверджує теорію Фройда, бо чує якийсь потяг до своєї доньки. — Ось так виглядає безсвітоглядна література. Куди вона своїх читачів доведе, легко догадатись.

В Ділі (ч. 115 і 117 с. р.) читаємо статтю М. Рудницького п. н. „Чи письменник мусить мати світогляд"? Такий заголовок це зразок баламутного сформулювання, яке може мати щонайменше аж 36 значінь. Наперед слово „мусить" може мати три значіння: 1-ше значіння п о б а ж а н н я, таке, як нпр. в реченню: „Іван мусить піддатися операції" (=зле, або гірше було б, якщо б не піддався). 2-е значіння ф і з и ч н о г о п р и м у с у, як нпр.: „Іван мусить сидіти у вязниці" (= не має сили, щоб видобутись звідтіль). 3-те знач. л ь о ґ і ч н о г о примусу з огляду на суперечність, як нпр. „частина мусить бути менша від своєї цілости" (=припущення, що не мусить бути менша, веде до суперечности). Дальше слово „мати" світогляд може бути вжити знов же в трьох значіннях: 1-ше „мати" = визнавати світогляд д л я с е б е; 2 ге = висловлювати той світогляд в своїх т в о р а х; 3-те: в и з н а в а т и світогляд і одночасно в и с л о в л ю в а т и його в творах. Врешті і слово „світогляд" має щонайменше 4 значіння: 1-ше: = якінебудь поняття про наше окруження; 2-ге: = метафізично-етичні погляди; 3-те: = суцільна фільософічна система; 4-те: суспільно-політичні погляди. Назначім собі слова римськими числами (I, II, III), а їх чергові значіння арабськими (1, 2, 3, 4) і зачнім творити комбінації, нпр.: 1) I 1+II 1+III 1, 2) I 2+II 1+III 1... і т. д. Ми, як відомо, зможемо утворити аж 3.3.4 = 36 комбінацій значінь тих слів, себто, що згаданий на початку наголовок в цілості може мати аж щонайменше 36 значінь. Справді клясичний зразок баламутних думок.

Подібно і деякі докази М. Рудницького є дуже хиткі. Так нпр. фактом, що на підставі творів деяких письменників не можна відтворити їх світогляду, хоче він доказати, що письменник не мусить мати світогляду (не знати в якім з 36-тьох значінню). А тим часом це зовсім ріжні речі мати світогляд, а його висловлювати (є твори світоглядово індиферентні). Дальше часто письменник, хоч свого світогляду в творі не висловлює, то за те його і не неґує, себто не пише річей противних свому світоглядові, а це теж значить, що він той світогляд таки має і на його шкоду не ділає. Ці всі тонкості думки „стислому фільософові" слід якнайвиразніше розріжняти. Але взагалі давати якусь конкретну відповідь на те баламутне 36-значне питання можна щойно по устійненню значінь всіх трьох згаданих його слів.

В розмові з одним італійським журналістом — Муссоліні сказав: „Може те, про що говорю, не є згідне з духом часу, але я призвичаєний дивитись на матір, як на взір жіночости, бо ніхто не вміє так любити і не є здібний до таких жертв, як мати. *Подружжя повинно залишитись нерозривне.* Як довго я є премієром, італійці можуть бути спокійні, що нічого не грозить прийдешнім ґенераціям, бо мій уряд не признає розводів. Не можна трактувати любов виключно під кутом чисто змислового чуття. *Подружжя мусить бути тривале*, мусить бути злукою двох зовсім здорових і можливо морально рівних істот" („Rycerz Niepokalanej" ч. 2. 1935) — Як бачимо, державні мужі доходять до тих самих поглядів на подружжя, що їх проповідує Церква.

За чесні методи політичної боротьби. Коли ідеольоґічний орґан Д. Палієва „Перемогу“ читали якийсь час і люди, що серіозно ставляться до проявів громадського життя та в українській публіцистиці шукають статтей, які поважніше і глибше розглядають наші громадські справи — то це було головно завдяки Зенонові Пеленському, який давав там під псевдонімом „Пакс“, а часом і без ніякого підпису найліпший матеріял. Але недавно заснував З. Пеленський власний місячник „Шлях Нації“. В новім місячнику добачив Д. Паліїв небезпечного конкурента для „Перемоги“, виступаючи на сторінках „Перемоги“ з „ревеляціями“, які мали „скомпромітувати“ З. П-ого, „доказуючи“, що він угодовець і що за своє угодовство він мусів покинути Палієва. Ми не торкалися б цієї справи, коли б не це, що спосіб, в який Д. Паліїв виступив проти З. П-ого, свідчить про жахливий занепад етики серед деяких наших політичних таборів. З відповіди Пеленського, поміщеної в „Ділі“, довідуємося, що слідує: Ще перед появою „Батьківщини“ усильно просив Паліїв Пеленського, аби цей дав програмову статтю для нового часопису; стаття З. П-ого Палієву не подобалася, він її звернув, але власновільно зробив собі з неї відпис, аби на всякий випадок мати чим заатакувати колись П-ого (так думав Паліїв вже тоді, хоч на зверх відносився до З. П-ого дуже по приятельськи.)

В міжчасі дальше притягав П-ого до співробітництва в „Перемозі“. Вісім місяців пізніше, коли появився „Шлях Нації“, Паліїв дошукався в деяких місцях відписаної статті проявів угодовства і опублікував їх без відома і дозволу їх автора, довільно зіставивши й повиривавши з контексту місця. Але найбільш дивовижне це вже те, що іншу частину цієї ж самої статті З. П-ого він містить в тім самім числі „Перемоги“ під заг. „Орґанізаційні напрямні творчого націоналізму,“ як урядову енунціяцію паліївського Фронту Н. Є., як один з елементів Ф. Н. Є. Своєрідна „мораль“ Палієва „100 %-вого принципіяліста“ дозволяє йому „бити“ по З. Пеленськім за його будьто угодовство й одночасно стояти в найтіснішім політичнім союзі з ґрупою Скоропадського, якого приклонники в Польщі — як пише З. Пеленський — ведуть угодову політику капітуляції супроти Польщі.

Рівночасно не можемо не напятнувати цієї крайно-шкідливої кампанії, яку Д. Паліїв веде від довшого часу проти Митрополита Шептицького, стараючись підкопати авторитет найвищого Церковного Достойника і великого добродія Українського народу. При тім всім не орієнтується Д. Паліїв зовсім в порушуваних справах, ба навіть тенденційно їх перекручує.

Листування Редакції.

Проф. С. Шелухин: Щиро дякуємо за вказівки в справі відомої статті. Відпопідно поступимо.

Проф. М. Омельченко: З технічних причин не могли ми і в цьому числі сповнити обіцянки щодо вміщення статті. Зробимо це в найближчому числі.

О. Печеніг: Всі вірші вже вичерпані. Просимо ласкаво надіслати нові.

Б. І. Антонич: Др. В. П. залишив для Вас книжку. Просимо її відібрати.

Проф. І. Филипчак: Ваша стаття буде друкована в „Меті“ в часі літних ферій.

В. Жупник: Чекаємо на Ваші диспозиції щодо рукопису.

М. Середа: З останньої Вашої статті не скористаємо.

Я. Галинич: Вашу статтю з технічних причин помістимо щойно в слід. числі.

Від Адміністрації.

На пресовий фонд зложив Впр. о. Любомир Головацький з Журавна 30 зол. і кличе на ту саму ціль: о. дек. Коваліва зі Стрілич, о. дек. Сухого і о. проф. д-ра Іщака.

Нові книжки.

Б. Лепкий: Каяла. Істор. опов. Образки О. Кульчицької. Л. 1935. Вид. „Просвіти“, 16°, 68.

И. Т. Підляшецький: Пригоди Шума, з передм. Л. Нигрицького. Л. 1935. Накл. І. Тиктора. 16°, 128.

М. Волокита: Сценічні жарти. Л. 1935. В-во „Русалка“. 16°, 16.

О. Полянський: Великдень, сцен. картина з життя селян на 1 дію. II. наклад. Л. 1935. В-во „Русалка“. 8°, 24.

О. Цюк: Яке їхало — таке здибало. Ком. на 2 дії. II. наклад. Л. 1935. В во „Русалка“ 8°, 16.

Голос Пастиря. Т. I.: Пастирські листи Митрополита Андрея ґр. Шептицького до духовенства та вірних станиславівської епархії (1899—1901) — (1904). Львів 1935. м. 8°, 252.

Методика праці в Марійських орґанізаціях. Реферати, виголошені на Зїзді оо. Провідників Марійських Дружин у Львові 26. і 27. липня 1934. Накл. Марійського Т-ва Молоді у Л. — 1935. 8°, 124.

о. Б. Кренціцький: Моя розмова з дослідниками Св. Письма. Переклад. Станис. 1935. Накл. Т-ва ім. св. Свщ. Йосафата. Ст. 60

Богословія. Науковий тримісячник Богослов. Наук. Т-ва у Львові, т. XIII, кн. 1. 1934, 8°, 88 ст.

Ю. Липа: Бій за українську літературу. Варшава 1935. 8°, 150. В-во „Народній Стяг“.

Др. К. Чехович: Мелетій Смотрицький як граматик. Л. 1935, 8°, 16 + ілюстр. (Надбитка зі Збірн. М. Смотр. в 300. роковини смерти).

M. Karpiński: Ustawodawstwo Partykularne ruskie w XV. wieku. Pam. Hist.-prawny pod Red. Przem. Dąbkowskiego. T. XII z 7.

Ziemia Czerwieńska, rocznik Oddziału Polskiego T-wa Histor. we Lwowie. Lwów 1935 8°, 140.

Dr. J. Skrzypek: Materjały do bibliografji historji obrony Lwowa i województw południ.-wschodnich. Lwów 1935. 8°, 120.

П. Зленко: Зимовий похід. Матеріяли для бібліографічного покажчика. Матеріяли для бібліог. визвольної боротьби України. Вип. 1. Прага 1935. 16°, 15.

Б. Войнарович: Симон Петлюра (з нагоди 9-ої річниці його смерти), з передм. О. Доценка. Львів, 1935. Накл. автора. Стор. 50. 16°, 50.

25-ліття українського лікарського товариства і медичної громади Л. 1935. 4°, 134.

Інж. М. Сціборський: Націократія. Париж 1935. 8°, 120.

М. Чумак: Шляхи національного визволення. Бібл. „Самост. Думки“. Ч, 1. Чернівці 1930.

Е. Ю. Пеленський: Шкільний Музей. Л 1935 15, 8°.

Виховні оселі Т-ва охорони дітей і оп. над мол. в літі 1935 р., 16°, 16.

Др. О. Назарук: Вибір звання. Накл. Укр. Катол. Орґ. 16°, 80.

III. український статистичний річник. Варшава — 1935. Стор. ф. 16°, 288. Вид. Укр. Економ. Бюра.

В. Несторович: Упрощене книговодство і податки. Практичний підручник. Накл. Союзу Укр. Купців. Л. 1935. 8°, VII + 128.

Інж. Л. Савойка: Товарознавство. І. ч. Неорґанічні товари. Л. 1935. 8°, 170 + VI.

М-р Я. Падох: Віддовдження хліборобства, про постанови віддовж. хлібороб. права й як із них користати. Стрий 1935. Накладом В-ва „Стрийська Думка“ в Стрию 16°, 123.

Й. Застирець: Ілюстр. практична наука пасічництва. Л. 1935. Накл. автора ст. 48.

Нові журнали.

„Шлях Нації“, місячник української політики і громадського життя. Ч. 1. Р. 1. Л. травень 1935.

„Наша культура“, науково-літературний місячник. Варшава 1935. Р. І., кн і 2.

„Світ перед нами“, журнал української середньо-шкільної молоді, Станиславів, ч. 1., квітень 1935 р. стор. 32. 8°.

Мистецтво. Орґан Асоціяції Незалежних Українських Мистців. Р. II. ч. 1. Л. 1935. in fl 24 ст., 26 іл.

І. Омельський: Єднаймось, Діти України.. пісня на мішаний хор, Видання Муз. Накл. „Торбан“.